

Uskrsni običaji srijemskih Hrvata

Marija Rojko*

Sažetak

Terensko istraživanje je provedeno od proljeća 2017. godine pa sve do proljeća 2019. na području Srijema, točnije u lokalitetima Srijemska Mitrovica, Golubinci, Petrovaradin, Hrtkovci, Nikinci, Ruma i Zemun. U istraživanju se daje osvrt na uskrsne običaje srijemskih Hrvata na spomenutom području. Razmatra se razdoblje Pepelnice, korizme, Cvjetnice, Velikog tjedna, samog Uskrsa i dana koji se slave nakon uskrsne nedjelje.

Ključne riječi: Uskrs, običaji, Hrvati, Srijem

Uvod

Cilj ovog rada je prikazati rezultate terenskih istraživanja uskrsnih običaja na području Srijema u Republici Srbiji, koje je provedeno je u razdoblju od 3. travnja 2017. do 7. travnja 2017. godine tijekom kojeg sam posjetila i provela polustrukturirane intervjue i brojne neformalne razgovore u Srijemskoj Mitrovici, Golubincima te u Petrovaradinu.¹ Kontrolno istraživanje na istom području provedeno je od 21. siječnja 2018. do 23. siječnja 2018. U ovome radu iznose se i rezultati istraživanja koje su provele Petra Benčec od 2. do 4. travnja 2018. godine u Rumi i Hrtkovcima i Matea Šostarić u Zemunu i Nikincima.² Zabilježeni su i pojedini običaji iz Novih Banovaca na koje je ukazivao kazivač Mihovil Alil koji je rođen u tom mjestu.

Fokus terenskog rada je na istraživanju regionalnih osobitosti običajno-obrednih praksi u razdoblju od Pepelnice, odnosno Čiste srijede pa sve do Uskrsnog ponedjeljka. Radom je obuhvaćeno i preduskrsno razdoblje korizme, uključujući elemen-

---

* studentica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije i muzeologije i upravljanja baštinom Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

¹ Istraživanje je provedeno u sklopu kolegija „Prakse terenskog istraživanja“ pod vodstvom i mentorstvom prof. Milane Černelić.

² Studentice nisu bile spremne sudjelovati u nastavku terenskih istraživanja i u pripremi koautorskog rada za objavu. Stoga sam umjesto njih obavila kontrolna i dopunska istraživanja u veljači 2019. godine kako bi se objedinila prikupljena građa u svim istraženim lokalitetima sa svrhom objavljivanja rada o srijemskim uskrsnim običajima.

te poput posta, odijevanja i okupljanja mladeži, zatim Cvjetnice te običaje Velikog tjedna unutar kojeg se posebno razmatra čuvanje Isusovog groba, kao značajan običaj u nekim srijemskim lokalitetima. Metodološki postupak prvenstveno se odnosi na provođenje intervjua i vođenje bilješki, kao i terenskog dnevnika.

Priprema terena uključivala je i konzultiranje relevantne literature vezane na temu uskršnjih običaja. Literatura koja je poslužila u pripremama za teren je knjiga *Otok* Josipa Lovretića u kojoj se u kratkim crticama opisuju pojedine radnje vezane uz korizmu i sam Uskrs.³ Monografija *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca* pružila mi je bolji pregled ovakve vrste istraživanja kroz bunjevačke godišnje običaje. Tako je rad autorica Milane Černelić i Bojane Poljaković „Uskršni običaji“⁴ bila polazište za ovakav okvir istraživanja te je poslužio kao izrazito važan model istraživanja poglavito za prakse vezane za korizmu s kojima prije nisam bila upoznata poput odijevanja i okupljanje za vrijeme korizme. Kako bih još nadalje bolje razumjela sam kontekst uskršnjih običaja poslužila sam se knjigom autorice Jasne Čapo Žmegač *Hrvatski uskršni običaji*⁵ u kojoj daje pregled korizmeno-uskršnjih običaja hrvatskog puka u prvoj polovici 20. stoljeća. Iako vremenski i regionalno ona nije u potpunosti povezana s terenskim istraživanjem, dobila sam odličan osvrt na značenja uskršnjih običaja i mogućnosti interpretacije, te mi je usmjerila pažnju na bitan segment prožetosti svakidašnjice religijskim elementima, odnosno na postojanje društvenih aspekata uskršnjih običaja. Referirat ću se na radove o uskršnjim običajima u zapadnom Srijemu u vukovarskom kraju (Černelić 1998) i u Iloku i okolici (Grbić 1992) poglavito kada se radi o karakterističnim običajima koje su u istočnom Srijemu potvrdili ili ih se tek prisjetili samo pojedini kazivači. U tim se slučajevima može pretpostaviti da se radi o običajima koji su već dulje vrijeme izvan običajne prakse, te da su u prošlosti i u ovom dijelu Srijema mogli biti i šire zastupljeni. U radu ću iznijeti i podatke koje donosi Josip Šorgić u svojem djelu *Kukujevcu, ugašena ognjišta* (2009), koji se fokusiraju na vjerske običaje Uskrsa.⁶ Šorgić u svome radu ne obuhvaća sve običajne prakse koje se vežu za uskršno razdoblje, a koje su spomenute u ovome radu, te ih ne stavlja precizno u određeni vremenski kontekst, no autor u njoj iznosi svoja sjećanja. I pored tih nepreciznosti njegov rad predstavlja važan doprinos poznavanju običaja u Kukujevcima.

³ Lovretić, Josip. 1990. *Otok*. Vinkovci: Privlačica.

⁴ Vidjeti više u: Černelić, Milana i Poljaković, Bojana. 2014. Uskršni običaji. U: Milana Černelić (ur.). *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb: FF-press, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju; Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 135-191.

⁵ Vidjeti više u: Čapo Žmegač, Jasna. 1997. *Hrvatski uskršni običaji*. Zagreb: Golden Marketing.

⁶ J. Šorgić u svom radu iznosi građu o uskršnjim običajima prema svojim sjećanjima te će se stoga citati iz njegovoga rada označavati kurzivom.

Pepelnica (Āista sreda)

Pregled obiĉaja u uskrsnom razdoblju zapoĉinje Pepelnicom, kojom završava pokladno razdoblje, a poĉinje ono korizmeno. Ona se slavi 40 dana prije Uskrsa ne raĉunajući nedjelje. Osim naziva *Pepelnica* ili *Āista sreda*, kazivaĉi navode da nema drugih naziva, jedino Mirko Pauliĉ iz Nikinaca Pepelnicu naziva *Pepeljanom sredom*. Na sam dan *Pepelnice* na podruĉju svih istraženih lokaliteta obavezan je odlazak u crkvu naveĉer na *pepeljenje*, te se prakticira strogi post. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice naglašava:

Obavezno se uveĉe ide u crkvu na pepeljenje i to napravi Źupnik od pepela kriŹ na ĉelu i to se ne briše idemo kroz grad kuĉi, i ne skidamo ga, i posti se normalno to je strogi post.

Marija Dokoza iz Golubinaca govori o odnosu poklada i Pepelnice:

Kod nas su poklade, i onda su tri dana poklade, to je nedelja, ponedeljak i uto-rak, u sredu je Pepelnica i idemo na pepeliĉanje i sveĉenik nas pepeliĉa, e posle toga nastaje post, i recimo korizma bilo je petkom veĉernja oko 4 sata, nedeljom oko 4 sata veĉernja, kad sam ja bila cura, devojka i posle.

Pepeo koji se koristi za *pepeljenje* vjernika dobiva se od zapaljenih blagoslovljenih granĉica vrbe ive, koju nazivaju *cica maca*, a koje su ostale u crkvi od prethodne Cvjetnice što je potvrđeno u svim lokalitetima (Slika 1). Ivan Kovaĉiĉ iz Srijemske Mitrovice pojašnjava:

... pepeo je od tih cica maca koje ostaju, dobro ako je malo moŹda dodaju koje drvo, radi pepela. To je simbol, pepeo od cica maca sa Cvjetnice prethodne godine, to je kraj godine, praktiĉno od Uskrsa do Uskrsa.

Anica BlaŹiĉ iz Hrtkovaca pojašnjava kako se pepeo pripremao:

I uvijek se ostavi znaĉi ove godine imamo vazuu jednu i punu vazuu ostavimo tih cica maca za sledeću godinu tako da bi pripremili za Pepelnicu. (...) Prije Pepelnice to se zapalilo i onda se taj pepeo lepo fino proseja kroz cedaljku i u jednu ĉinjicu stavi se i onda veleĉasni to posveti na misi i onda na nas sveti.

Kazivanje Jasne Barbek pokazuje kako su se u Petrovaradinu navike vjernika promijenile u razliĉitim drŹavnim sustavima:

Slika 1. Pepeo za pepeljenje i cica mace od prethodne godine u crkvi sv. Klementa, Hrtkovci. Snimila Marija Rojko 2019. godine.

Za Čistu sredu se obavezno, počinjao post, išlo se redovno u crkvu i na pepeljenje... prepodne su bile mise, posle tih godina, tamo posle pedesetih kad se promenio sistem onda se već tako manje išlo prijepodne u crkvu, jer ljudi su se zapošljavali, radili. Uveče su bile mise, ali istovremeno je počinjao post i ljudi su stvarno postili na Čistu sredu, bilo je ljudi i siromašnih i malo bolje stojećih ali mislim da su svi ljudi tu čistu sredu jako poštovali i jako pazili na to, međutim, ja moram da kažem to je ceo dan postilo a uveče se obavezno riba kuvala, pa to već tako nije bilo je posna, riba je posna, ali je tu se već malo i više pojelo i riba se pržila u ulju. ... Svi su tu Čistu sredu baš onako poštivali... zato što je stvarno taj pokladni utorak i nedelja ispred poklada baš bilo i veselja i svega tako da je Čista sreda bila dosta mirna osim te večere, riblje koja je malo donela i nekad nekog veselja.

Kazivačica Ljerka Deman iz Petrovaradina naglašava kako su Pepelnica i Veliki petak jedina dva kršćanska dana koja zahtijevaju izrazito strogi post i nemrst što znači:

(...) ništa mesnoga i jedan obrok se najesti do sita i to posnoga a dva samo založiti što znači tek da nisi gladan, a znači recimo jednu trećinu onoga što bi mogli pojesti, ako ti pojedješ recimo tri komada hleba ili tri kruha pojedji jedan, bele kafe ovoliko popi, jednu trećinu, znači to i uveče tako isto a u podne se najedi da bi imao snage ali samo da je posno, da nije neko meso masno. Kod pravoslavaca je recimo ništa životinjskog i nekako smo i mi ovde koji živimo tu prihvatili da ne budu jaja, da ne bude sir, mleko.

Na Čistu srijedu, dakle, kao i na Veliki petak, ne konzumira se ništa životinjskog porijekla – ni meso, ni mliječni proizvodi, pa ni riba, već čaj ono za doručak, hleb sa džemom ili tako. Za ručak obarim pasulj ili od one čorbice malo rezančića ili zavisu krumpir salata (Anica Blažić, Hrtkovci). Također svake godine na Čistu srijedu, kao i na Veliki petak, priprema kokice:

Onda i praktikujem i kukuruz. Dobro. Sad ima ovih i da kupiš. Moja mama nekad je uvek onaj... soldanac kukuruz taj za kuvanje što je, znaš. Pa on sazri i onda njega ona ujutro rano stavi i ona crna kukuruza, to bude belo-crna. I to je obavezno na Čistu sredu kuvala taj kukuruz... Celi dan smo ga jeli. Celi dan smo ga jeli. Ona ga ovako stavi ujutro kuvati. Treba njemu, moš si misliti, zreo kukuruz... Treba mu vremena da se on skuva. Taman do podne.

Čišćenje posuda na taj dan se više ne prakticira duži niz godina, no ostalo je u sjećanju kazivača u svim lokalitetima. Posude su se tako iskuhavale i čistile s pepelom od drva, odnosno lugom kako bi se one temeljito oprale u dvorištu i kako se u njima ne bi kuhalo s mašću sve do Uskrsa, dakle šest tjedana bez ikakve masti:

... to se nekad, još od mojih baka i da su se (prale posude). Nije bilo praška onda je bio pepeo. Danas ga svaki dan pereš sto puta sa praškom, a ono je ipak jednom godišnje da se iskuva u tim velikim onim, što mi kažemo oranijama u dvorištu to se iskuhavalu reko možda je i trebalo da se jednom godišnje ti sudovi dobro dezinfikuju, da se iskuvaju u pepelu. (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica)

Evica Španović iz Srijemske Mitrovice prisjeća se kako je to prakticirala njezina svekrva:

Ne, to je moja svekrva radila ja ne, to su iskuhivali pepeo, ali samo od drva i onda su cedili i s time su se prali sudovi nekad, nije bilo deterdenta, i to se sećam kad sam se udala da je ona, to se proseje i prokuha voda i procedi se i time su se prali sudovi, budu lepi, sjaje se nema deterdženta nema masnoće nema ništa.

I Katica Čaćić iz Golubinaca potvrđuje slično i dodaje: *Nekad ja se sećam od moje mame, kad je ona pričala da su čak i krpe za sudove iskuhivali da ne budu masne, i da se sve kuhalo bez masti.*

U Petrovaradinu kazivačica Jasna Barbek pranje i iskuhavanje posuđa nužno povezuje sa samim postom kojeg se trebalo držati tijekom korizme:

(...) čak su ljudi i suđe sve prali, iskuhivali u nekom prašku, oni su rekli u lugu, onom da se više ništa ne radi sa mašču do Uskrsa, 6 nedelja je bilo totalno bez ikakve masti, nas su ovde uglavnom, nekako Hrvate trpaju u Šokce, e sad, ja nemam tako to ubedenje i to ne znam, ali je postoji jedna izreka kaže „Ala ti je važno, ko Šokcu post“, a mi Šokci kad smo postili samo nismo jeli meso i mast.

Prokuhavanje posuđa zabilježeno je i u sjećanjima kazivača Bernarda Lanca iz Rume čija je baka to radila tridesetih godina prošlog stoljeća, no ta praksa nije nužno bila vezana samo za Pepelnicu već i kao svakodnevna praksa.

Kazivačica Kata Pal iz Hrtkovaca detaljno se prisjeća:

Jesam, čula sam, moja mama je pričala da su oni, kad je ona bila i kad se udala, 1933. se ona udala za mog tatu, da su iskuhivali pepelom i bile su od zemlje one tegle i da su iskuhivali od masti sve i onda se krofne pravile za ponedjeljak i utorak i to što je ostalo to se nije smelo pojesti, to je sačekalo Uskrs, to je bilo ko kamen tvrdo al se nije smelo pojesti i iskuvalo se svo suđe u tom pepelu i masti se nije jelo, mesa se nije jelo, to je baš bio post u pravom smislu.

Korizmeno razdoblje

Korizmena pobožnost

Završetkom Pepelnice počinje razdoblje korizme koju simbolizira općenitije uzdržavanje i pobožnost koje simbolički predstavljaju čišćenje i temeljitu pripremu za blagdan Uskrsa. U razdoblju korizme odlazak vjernika u crkvu često zna porasti, što i sami kazivači potvrđuju. Mihovil Alil iz Zemuna ističe da je crkva posjećena podosta petkom radi križnog puta koji se održava u župnoj crkvi tijekom cijele korizme. Ovo razdoblje, koje traje četrdeset dana, dobro opisuju i stihovi pokladne pjesme iz Golubinaca: „Poklade su da se veselimo ‘oj, a korizma da se žalostimo ‘oj“. Jedna od oznaka ovog razdoblja jest tako intenzivniji vjerski život, što se očituje u odlascima svake korizmene nedjelje u crkvu, u slučaju Srijemske Mitrovice na kalvariju koja je renovirana osamdesetih godina 20. stoljeća (Slika 2):

Evo mi sad idemo križni put na kalvariju svake nedelje, ne svake nedelje kad kiša pada nejdemo, kroz korizmu idemo, križni put ima postaje do gore, i malo

Slika 2. Kalvarija u Srijemskoj Mitrovici. Snimila Marija Rojko 2017.godine.

nešto neću ić u bioskop u kazalište ili nešto što volim, a sad baš neću za ovih šest tjedana. (Jasna Barbek)

Tijekom korizmenog se razdoblja u crkvi sv. Klementa u Hrtkovicima također održavaju mise uvečer. U Rumi se unutar crkve Uzvišenja Svetog Križa održava križni put dva puta tjedno – utorkom i petkom, što je potvrđeno i u Hrtkovicima i Nikincima. Kazivač Mihovil Alil iz Zemuna ističe da je crkva posjećena podosta petkom radi križnog puta koji se održava u župnoj crkvi tijekom cijele korizme, što potvrđuje i Marija Vidas. Bojan Vidas dodaje da se križni put prakticirao i nedjeljom.

Post

Tijekom korizme uobičajen je post u svim istraženim lokalitetima, iako nije strog. Vjernici se posta pridržavaju poglavito svakog petka tijekom korizme kada se ne jede mesna hrana:

Pa, mislim ne posti se više cela korizma, sada se posti samo (na Pepelnicu) i Veliki petak to je strogi post, jedino što se sad petkom, šta se recimo petkom je nemrst, nismo masno jeli, ni sad se kod nas dan danas u kući petkom masno ne jede, jede se na masti masno ali se ne jede meso, e sad tako i za vreme posta isto kuhamo testo, kuhamo španat i tako ali može na masti, nije problem, nije post može se na masti ali bez mesa, jaja, riba se kuha i tako to sve, ali nije tako strog, znači petak se ne jede mrsno, to je valjda mesno, a masno da se može mast. (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica)

je sad to uređeno i imamo križni put svake nedelje u ... i to smo išli, i tu idu neki u narodnim nošnjama premda je to sve ređe. (Petar Marjanović)

U Petrovaradinu se posebice ističe odlazak u crkvu i odricanje od loših navika tijekom korizme:

Za vreme tih šest nedelja, jako se nekako, bar ja to pamtim, jako se gledalo da se nedeljom ide obavezno u crkvu, to je nekako bilo neko sveto vreme (...) išli su ljudi uvek nedeljom, ali za u korizmi posebno, posle toga već ja tamo pedesetih, šezdesetih godina (...) došlo to da se ljudi odreknu nečega, da neko neće da puši da neko neće da jede slatko ili neko neće uopće meso da jede, i tako da je to mislim da je među mladima, da se sećam, to i kao student i kasnije dosta uzelo, ostavilo traga to tako da se nešto žrtvuje, da nešto baš u toj korizmi, e sad

Kazivači iz Zemuna potvrđuju post tijekom cijele korizme, osobito kazivač Mihovil Alil ističe da on posti cijele godine i ne jede meso petkom. Kazivačica Aleksandra Ignjatić ističe da posti srijedom i petkom, čega se pridržava i kazivačica Marija Vidas. U Nikincima se spominje da se do posta općenito držalo petkom, ali se više ne prakticira. Zlatko Begović pojašnjava:

Pa ko posti. Imate zavisi kako ko. Neko recimo taj dan ne uzme ništa. Pije samo vode. Čaj, tako malo, neka kafa. A ima recimo ko je na hlebu i vodi. A recimo tko ide raditi, on posti ali ne može postiti kad mora raditi. Past će jadan.

Oliver Hodak također ističe da post tijekom korizme nije bio obavezan, osim ako se netko odrekne nečega tijekom korizme ili ako netko odluči cijeli život postiti petkom. Odricanje spominje i Zoran Benčić iz Rume:

E, zato što, gledaj, za sve vreme posta ti ustvari jednu stvar nameniš koje ćeš se odreći. I ti bukvalno u svih četrdeset dana da kažeš posne pripreme, ti se jedne stvari se odrekao i sad neću to i gledaš, što kaže, bukvalno to ne radiš. (...) I zato ta izreka „Od volje ti ko Šokcu post“ jer nije strogo propisan nego si ti sam sebi nametnuo šta ćeš.

Nadalje pojašnjava razliku između posta i nemrsa tijekom korizme, koji je bio obavezan na Pepelnicu i Veliki petak:

Jedno je post, a drugo je nemrs. Znači, dan kad je post i nemrs i post i nemrs su isti dan, e onda taj dan se ovaj, znači, ništa mesno ne ne... baš ne mrsiš. A ovo ostalo i riba je meso, tad ni ribu. Ali ovaj u posni dan, znači uzmeš, jede se ribe. Doduše, kod nas, ajde, kod nas, jaja i mleko i mlečni proizvodi ne spada u mrsnu hranu ovaj... tako da faktički je nemrs. A post, postiš... ali jede se riba, riblja čorba.

Post u ove dane potvrdila je i Ljerka Deman iz Petrovaradina, što je već spomenuto u poglavlju o Pepelnici.

Odijevanje

Posebno se ističu zadnje dvije korizmene nedjelje, Crna i Gluha nedjelja kada se ne smije raditi u svim ispitanim lokalitetima, što se posebno naglašava u Petrovaradinu. U crkvi se pokrivaju križevi ljubičastim ili crnim pokrivalima, te su žene znale povezati neku tamniju ili crnu maramu te nedjelje:

Što se tiče korizme što ja se samo sećam, da je to tako bilo (...) prva korizmena nedjelja, pa druga pa treća, posebno se nekako akcenat dao na Gluhu nedjelju, sad prethodna koja je bila, Crna nedjelja, svi smo je zvali Crna nedjelja, to je nekako bilo svečano, tišina, mir, nemoj sad baš na Crnu nedjelju veliko raditi, idi lepo u crkvu i budi miran, dostojanstven onako, u crkvi se pokrivaju križevi i tako da ta crna nedjelja za mene, posle te Čiste srede je bila na neki način baš početak tog baš tih teških dana. (Jasna Barbek)

U ovim se prilikama pjevaju pobožne korizmene pjesme poput „Stala plačuć tužna mati,“ te „Plać Majke Božje“.

Korizmena odjeća je bila svakidašnja i jednostavna, te nema razlika u odijevanju tijekom korizme i ostatka godine. No bitno je napomenuti kako se ona razlikuje u specifične dane tijekom Velikog tjedna o čemu će biti detaljnije riječi u idućim poglavljima.

Marija Dokoza iz Golubinaca napominje kako se na Cvjetnu nedjelju počinje oblačiti šarenije, u iščekivanju najvećeg kršćanskog slavlja i blagdana, nasuprot tamnije i mračnije odjeće koja se oblačila na Crnu nedjelju:

Kad dođe prošla je nedelja bila Crna nedelja, za Crnu nedjelju obično si znao pa si povezao maramu neku tamnu ili crnu, to se te nedelje nosilo, e sad je Cvetna, sad već možemo da dolazi već malo šarenije, normalno da na Cvetnu nedelju se obučemo u šareno, već se približava, nešto se već događa, blizu je već, oblačimo šareno i tako, a na Veliku subotu i na Uskrs su deca bila uvijek šarena i uređena i mladi, sad ni nema mladi, di su vam mladi.

Zabrane održavanja zabava i vjenčanja

U istraživanim lokalitetima izrazito se pazi da se ne održavaju zabave, igranke i posebice vjenčanja. Iako se one izričito ne zabranjuju, pazi se da se ta tradicija poštuje. Petar Marjanović iz Srijemske Mitrovice kazuje: *Pa, nije to bilo zabranjeno ali nije to bilo održavano, nije to bilo zabranjeno kod nas, dobro naglasi župnik da u korizmi treba biti, paziti se šta kaže da ne budeš grešan.* Ivan Kovačić dodaje: *... krštenje je još moglo biti, bilo je krštenje ko krštenje bez slavlja...*

Ivan Barat iznosi svoje osobno iskustvo:

Ipak se manje veseli, ja tako sad, zapravo bi tako nešto sam kad radim ili s nekim kad radim pa dođe mi neka pjesma da zapevam, ali se opet ustručavam jer je korizma, bez obzira jel, jedino ću pevat sam kad sam, a ne ovako u društvu.

Kazivači Olga Šujica, Mihovil Alil i Aleksandra Ignjatić iz Zemuna spominju da nije bilo zabava i vjenčanja u vrijeme korizme, za razliku od Marije i Bojana Vidasa koji tvrde suprotno. Kazivači iz Rume napominju kako se oni, kao članovi Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Matija Gubec“, svakodnevno sastaju i družu u prostorijama Društva. No tijekom korizme druženja provode u tišini, bez glazbe. Dakle, tijekom tog se razdoblja ne organiziraju zabave i slična veselija događanja. Josip Jurca ističe da se za vrijeme korizme ne održavaju niti probe Velikog tamburaškog orkestra koji djeluje u sklopu Društva te naglašava: *To je tako oduvek bilo.* Zoran Benčić precizira:

Jedno je u Društvu ovdje okupljanje, a drugo tamo u crkvi posle svake svete mise u pastoralnom centru se inače okupljaju vernici. Znači, nije odma razlaz kući, nego se malo i tamo sedne, malo se družī, popije se kafa ili ako ima neki sokić ili neko pićence i malo se popriča između sebe. Znači ostane se, ostane se još, što kaže, bar po sata do sat vremena, da malo ljudi između sebe popričaju. Malo i vječasnī sedne s ljudima i ono običnog razgovora. A ovako nekih drugih igara, ono okupljanje, šta kaže, neka fešta ili nešto, ne.

U Nikincima se zbog razlike između generacija mogu uočiti promjene. Kazivači Mirko Paulić i Oliver Hodak (koji su oboje 1974. godište) navode kako okupljanja u

vrijeme korizme nije bilo: *u ta neka vremena kad je bilo više tih nekih druženja* (Oliver Hodak). Pod „neka vremena“ misli na mladost njihovih roditelja. Zlatko Begović navodi da je bilo okupljanja tijekom korizme u njegovoj mladosti i da zabave nisu bile zabranjene.⁷

I u Nikincima su se vjenčanja izbjegavala. Na pitanje ima li razlike vezano uz zabranu vjenčanja u vrijeme korizme kod katolika i pravoslavaca, Mirko Paulić odgovara: *Nisam toliko upoznat, ali moguće je da je kod njih bilo... Da, kod njih nisam siguran da postoje ta pravila. Kod nas je tako. Kod njih, ne znam.*

I kazivači u Petrovaradinu potvrđuju da druženje u korizmi nije zabranjeno, ali nije se pritom smjelo svirati, a nije bilo niti vjenčanja. Katica Čaćić iz Golubinaca napominje da se *možda neko ovako vjenčanje desi, pobegulja da je bila, da pobjegne, ali nije bilo veselja nikakvoga.*

I u Hrtkovicima se naglašava da ne bi trebalo biti zabava u korizmi, ali da se u vrijeme socijalizma toga pravila nisi pridržavali. Kata Pal kazuje da se njezina obitelj pridržavala te zabrane:

(...) kad sam se udala nije se smelo ići na igranku, igranka je bila tu preko, al moja mama nije nikad dozvolila, svi koji su verni, išli u crkvu nisu išli na igranku, igranka je bilo koji su išli, ali mi nismo išli nikad.

Nije bilo poželjno niti da se održavaju vjenčanja, ponekad ih je i bilo, ali:

U tišini ono... ništa nije okićeno. Stojalo je ono ispred oltara pa sve ono što smo imali privedeno u korizmi šta stoji. Imamo ljubičasto platno pa panjevi pa čekić, ekseri, križ, kamenje... sve to stajalo je. Obavljeno je venčanje, krštenje tako, tiho. (Anica Blažić)

Korizmene igre

U Golubincima su se mladi družili tijekom korizme na poseban način, što nije zabilježeno ni u jednom drugom istraženom lokalitetu. Navečer se gotovo svakog dana pale vatre na ulicama, ispred kuća te se igraju razne igre, *kokaju* se kokice na rešetku i pjevaju se razne pjesme, no uvijek bez glazbe kako se ne bi zabavljalo uz glazbu tijekom korizme:⁸

Mi smo se tu okupljali, momci, devojke pa smo tako igrali neke igre, okupljali se u krug pa smo imali jednu počimalju koja je pevala, okupimo se svi u krug a momci stoju sa strane, i onda mi pevamo, a svaka ima devojka svoga momka i onda ona šapuće toj devojci koja je pesma dira, i koja je za njenog momka, znaš i ona peva i mi svi igramo u krug onda nam se i momci uhvate pa igraju s nama, tako, to tako prođe vreme... bez muzike se pevalo. (Katica Čaćić)

⁷ To je bilo vrijeme socijalizma, kada se pravila koje je određivala crkva nisu pridržavali, pa tako ni zabrana održavanja zabava. Također naglašava kako u to vrijeme, u njegovoj mladosti, nije bilo razlike između katolika i pravoslavaca.

⁸ Korizmene igre i pjesme karakteristične su i za srijemska sela u Hrvatskoj (usp. Grbić 1992, 288; Černelić 1998, 133).

Marija Dokoza prisjeća se svojega djetinjstva i komentira nastale promjene:

Bilo je svako večer one vatre, a sećam se isto, dete sam bila, ovaj Jozo Pavlović, on je točak od kola i nasekao je neko drvo i stavio pored taj točak i neka dva su imali neke debele štapove i između tih špica oni gurnu i onda se vozaju, a ono ljulja s jednog kraja na drugi, i igrali se, a mi oko vatre šta smo mi znali, a kad sam ja došla kad sam bila devojka već toga nije bilo. Dok je nastao bioskop onda je sve smanjilo, kao i recimo sada imaš televizor, kompjuter, nemaš više da sednu, da pričaju, da se zabavljaju.

Iako je Marija Dokoza starija od Katice Ćaćić samo dvije godine, njihovi se iskazi razlikuju, odnosno Marija Dokoza se korizmenih igara sjeća samo iz svojega djetinjstva te ističe da takvih druženja u vrijeme njezinoga djevojaštva nije bilo. O ovome običaju najviše podataka je iznijela upravo Katica Ćaćić, a potvrdili su ga i drugi kazivači.

Druženja su se održavala nakon večere, a kući se moralo vratiti još za vrijeme dana. Druženja su trajala do 21 sat, jer kako kaže uzrečica koju je spomenula kazivačica Katica Ćaćić: *Svinje iz polja, devojke iz kola*. Na samoj ulici pale se vatre svakog dana kod druge osobe, a roditelji su dozvoljavali ovakvu vrstu druženja koje su i oni osobno nadgledali. Osim toga, naglašava da se na ovim okupljanjima mogla iskazati i simpatija za djevojku ili mladića:

Evo tako pevalo se neke pesme kako koja devojka oće da ima, ako ima neku suparnicu koja vole istog momka ona je pevala „E ljudi dragi lude kad se dadu, ej ljudi dragi lude kad se dadu, mene mladu čuvaj za paradu, mene mladu čuvaj za paradu“.

Nadalje svjedoči da su se osim pjevanja i *kokanja* igrale i raznovrsne igre poput primjerice igre *Guskova*:

Bio je jedan kanal, onda preko tog kanala je jedan stajao, a mi smo na ivici kao stajali i onda smo preletali preko, a taj je gusak kao trebao nas da uhvati i onda hehe koji momak ne sviđa mu se devojka on ju propusti neće ni da ju hvata znaš, i onda svoju devojku uhvati i onda mora da je poljubi i tako.

Opisuje i igru *Jelačkinje, barjačkinje*:

To se koliko ima društva recimo jedna strana 5,6, druga strana 5, 6, to 10,12 koliko nas ima i onda jedni viču „Jelačkinje, barjačkinje! Koga ćete, koga vam je drago?“ – „Mi očemo lepu Anu!“, onda se ovako drže dobro ruke on trči od one strane da se zaleti da probije, ako ne probije taj krug ostaje tu, i tako je to redom išlo, onda druga strana i ko je ostao na manjini taj je izgubio, većina je pobjedila.

Igra *Đomba*, koja se igrala uz vatru ostala je u sjećanju nekolicine kazivača u Golubincima:

Stojimo na razdaljini koliko god očes, jedan stoji sa jedne strane drugi sa druge, a dvoje idu ispod ruke, uhvate se za ruke i dođu kod ovoga pitaju „Jesmo ti lepi?“ ako mu se sviđa on kaže: „Jeste!“; uzme jedno, ako ne: „Niste!“ i mi idemo

dalje i idemo kod drugog i tako, a uvek je gledao momak sa svojom devojkom da je izabere ili devojka momka koga voli. (Katica Ćaćić)

Kazivači se prisjećaju i igre *Između dve vatre* koju također opisuje Katica Ćaćić: (...) *to se stavi lopta u neku rupu i onda „neka bije, neka bije lopte dvije“ pa ko prvi dođe do lopte da uhvati i onda mora pogoditi drugoga.* Opisuje još i igru *Ja sam sirota, nemam nikoga*:

Uhvate se dvoje, momak i devojka, uhvate se za ruke i onda ovako „ja sam sirota, nemam nikoga, nemam oca, nemam majke“ onda se zavrti par „pa ni dragoga“; „sirotice ti nemoj plakati, dat ćemo ti jednog momka kog ćeš voleti“.

Pjesme koje se pjevaju na ovakvim okupljanjima su korizmene pjesme, a na vatri su se i *kokale kokice*: (...) *kokalo nad vatrom se kokalo, i onda se pevalo to „Kokajte se kokice na babine lončice, ako nećete se kokati mi ćemo vas prodati“.* (Katica Ćaćić)

Pjevale su se i određene pjesme koje su bile vezane uz pojedinu igru:

Pevali smo u krug „I rešeto srce ima, mala nam se sviđa svima, biraj, biraj mala koga ti je drago, koga nemaš rado“ i sad ona šeće u sredini a okolo mi pevamo i sad ona bira koga oće da izabere da dođe u sredinu i tako, to je bila neka zabava... onda u vatru sa djevojkom pevamo pesme, „Mala moja, iznad ovog šora, u tebe je maramica moja“. (Verica Pavelić)

Katica Pal iz Hrtkovaca također potvrđuje da su se mladi družili, bez glazbe i pjesme, te spominje jedan drugi običaj koji drugdje nije potvrđen:

Kad sam bila devojka za vreme korizme je bilo tako da smo se nedeljom sakupljali i one ljuljačke pravili, pa malo kao sastanke, družili se i tako, ali nije bilo pevanja i igranja nego ljuljačke pa su nas momci ljuljali i tako, imali smo samo druženja, nije bilo igranke, ni muzike ni ništa, nego tko je imao drvo, ora ili nešto onda smo se tu ljuljali i družili se i momci malo tu, onda druge nedelje tamo, svake nedelje negde drugde...⁹

I kazivač Mihovil Alil spomenuo je da su u njegovoj mladosti u njegovom rodnom mjestu Mali Banovci na Veliki petak ljuljali ljuljačke, ne i tijekom korizme.

Cvetnica (Cvetna nedjelja)

Blagoslov grančica cica mace

Razdoblje korizme završava nedjeljom prije Uskrsa, *Cvetnicom* ili *Cvetnom nedeljom* koja u pučkom i religijskom shvaćanju simbolizira Isusov svečani ulazak u Jeruzalem prije muke i raspeća na križu. U Kukujevcima je zabilježen naziv *Cvitna nedilja* ili *Cvitnica* (Šorgić 2009, 72). Na Cvjetnicu se tradicionalno odlazi u crkvu u kojoj se posvećuju grančice, a odijevanje postaje šarenije. Na području Srijema se prema običaju u crkvi dobivaju grančice mlade vrbe ive s cvjetovima, poznatije kao

⁹ Običaj ljuljanja potvrđen je u susjednim srijemskim mjestima u Hrvatskoj tijekom korizme (Grbić 1992, 289; Černelić 1998, 133).

cica mace, ponekad uz grane palme ili masline koje se znaju donijeti s mediteranskog područja. Također poneki od vjernika nose i bukete proljetnog cvijeća. U Kukujevima se također spominje i drugo cvijeće kao i grančice *drinka* (ibid.) Grančice *cica mace* se naberu obično prije same Cvjetnice kako bi ostale svježije i kako se ne bi rascvale, a njih obično bere jedna osoba koja je zadužena za to.

U Hrtkovicima grančice nabavlja, prema riječima Anice Blažić, uglavnom zvonar, a ponekad i njezin brat. Kazivač Mirko Paulić nabavlja grančice *cica mace* za crkvu u Nikincima.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice svjedoči:

Sad to bude u crkvi, a mi to, kažem žene ako ponesu cveće da se to blagoslovi cveće. A inače je bilo jedno vreme naš župnik koji je bio kod nas, onda je on, tako je jednostavno naredio, ne znam ni ja zašto, ali se sećam ... da svi donesu grančice, i ja znam da sam morao ići tražiti cica mace (...) to je bilo prije jedno dve godine možda. A inače sad u crkvi dobijemo, to budu na stolu i svećenici blagoslove i onda ovi ministranti podele narodu, svakom po grančicu, (...) ali bez cica maca ne bi mogli, to je ovde kod nas u Mitrovici.

Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice svjedoči o jednom specifičnom slučaju:

... jedan od mojih učenika, Iva, deset godina mlađi od mene, jedan od mojih učenika čuvara koji se bavi poljoprivredom, on svake godine, već 50 godina valjda donese po čitav snop cica maca, koji se zavjetovao sam sebi dokle god može da će obezbediti. Inače sam i ja umeo, u proleće, nedeljom posle ručka sest na bicikl i otići naseći tako da imam a ova godina me je prešla, dugo zima bila, hladno. (...) cica mace se naseku kad ih ima, i onda se one ostave negde u šupi, pripremi se.

I u Petrovaradinu se također grančice *cica mace* dobivaju u samoj crkvi za dnjih 15 do 20 godina prema riječima Petra Barbeka, a to je uobičajeno i u ostalim lokalitetima.

U Zemunu, Nikincima, Golubincima i u Rumi se u pojedinim slučajevima dobavljaju iz Dalmacije i palmine i maslinove grančice:

... a svi u rukama ko cica mace obavezno. Poneko ponesu i grančicu od kuće ko ima kakvu palmu. Pa ponesu i grančicu palme, ali glavne su cica mace. (...) Čak smo jedno vreme imali, to je verovatno, pretpostavljam, u saradnji sa biskupijom od dole iz Kotora ovaj... znalo je sa mora, a znalo je i iz Dalmacije da se nabavi maslinovih grančica, pa da budu i one. Bilo je i toga. Doduše nije sada zadnje dve godine, ali one dve godine pre toga jest. (Zoran Benčić, Ruma)

Razlog tome zašto baš grančica *cica mace* kazivači uglavnom ne znaju, no poneki spominju simboliku *cica mace*. Kazivač Zlatko Begović iz Nikinaca navodi da se grančice nose na blagoslov, jer je to prvi znak života u proljeće, ali i zbog Pepelnice za koju se čuva da bi se njen prah koristio iduće godine za *pepeljenje*. Aleksandra Ignjatić iz Zemuna o značenju blagoslovljene grančice kazuje: *Simbol je, simbol je toga dana kada je Isus stigao (...) narod ga je pozdravljao grančicama i bacao pred nje-ga i tako to simbol.* Zoran Benčić iz Rume dopunjava: *Prvo, posvećena je. Drugo, ta*

granĉica menja uostalom palme i cveće kojim je bio obasut Isus pri ulasku u Jeruzalem. Simbolizuje tako. Simbolizuje Isusov ulazak u Jeruzalem.

Cvjetnica je za kazivaĉicu Jasnu Barbek iz Petrovaradina iznimno sveĉan blagdan: Cvetnica je bila posebno sveĉana, Cvetna nedjelja je baš uglavnom je bilo i bude lepo vreme i te su se granĉice svetile, ljudi su baš išli u crkvu sveĉano obučeni, kao za Uskrs, nekako Cvetnica za mene je bila sveĉanija od samog Uskrsa, jer Cvetnica je žena mogla ići u crkvu, išli smo u crkvu svi porodiĉno.

Ćuvanje i primjena posvećenih granĉica

Kao što je spomenuto, nakon mise i blagoslova granĉica *cica maca* ministranti ih dijele okupljenim vjernicima, oni ih nose svojim domovima i stavljaju ih na neko

Slika 3. Granĉice cica maca u vazama i farbana jaja u prostorijama Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Matija Gubec“ u Rumi. Snimila Petra Benĉec 2018. godine.

vidljivo mjesto, zataknu ju za raspelo ili svetu sliku, ili se stavljaju u vazu u kojoj se mogu kititi uskrsnim jajima te ju ĉuvaju sve do iduće godine, pa ĉak i duže. Danas se one ĉuvaju i u prostorijama hrvatskih udruga (Slika 3).

Na taj naĉin služe za blagoslov kuće koju ĉuvaju od svih nepogoda. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice objašnjava:

Onda se to donese kući, sad imamo tu negde ne znam di stoji, ostavi se na vidnom mestu cica maca ko cveće, ono će uvenit pa će se bacit, a cica maca stoji, i to sad ovi naši koji to nose u crkvu beru je rano ima one male, prave pupoljĉice, jako male i fine, onako nežne, sad je ona već evo, Cvetna nedelja će bit, one

su se rascvetale jako, već je i list isterala, a mi onda ovi ljudi naseku da može da stoji, suha može da stoji dugo, i sad stoji... da, to stoji tu stalno, ona stoji obavezno stoji, zatakne se evo recimo za križ i tako, mislim, da stoji u kući, ona počne posle i otpadat pa onda žene sklone negde da baš ne otpada, ali to se čuva celu godinu.

Evica Španović pojašnjava što njoj posvećena cica maca znači:

Pa ja metnem u vazu tako tu i onda obesim na nju jaja, i onda bude jako lepo. Celu godinu, ja to volim, ja to držim a neko to skloni, meni je celu godinu to tako stoji, ja to volim i meni je to ukras ja volim što da radim. (...) pa to je kao posvećeno za mir, blagostanje da bude u kući, mislim to je Cvetnica cele godine se ona čuva i dogodine se onda može ili ostaviti ili ponovno drugu metnit, to se jako čuva.

Aleksandra Ignjatić iz Zemuna grančicu koju nosi kući stavlja na posebno mjesto: *Imam jednu i to još od mame vazu kristalnu i tu dođe to. Na sličan se način one čuvaju i u Golubincima prema riječima Katice Čaćić: Cica mace to obavezno stavimo u vazu i čuvamo je... I Anica Blažić iz Hrtkovaca naglašava: Sve to sve je lepo držati u kući.*

U Nikincima se blagoslovljena grančica također stavlja na određeno mjesto: *E pa ona će, stoji još tu dok još traje cvetić, tu napred. E, posle ja nju smotam i ostavim na jedno mesto i ona je kao neka da kažem, kao neka čuvar-kuća... Unesem ja nju u kuću i ona ostane, obično stavim u ovu verandu, u prozor, u čošak, u saksiju, ona se osuši posle. (Zlatko Begović)*

I čuva je do sljedeće godine kod kuće. Jednako tako u Nikincima kazivačica Marija Štimac posvećenu grančicu stavlja na tavan kako bi se zaštitila kuća od nepogoda:

Slika 4. Blagoslovljena grančica cica mace u obiteljskoj kući u Petrovaradinu. Snimila Marija Rojko 2017. godine.

Nosimo cica mace i onda kad dođemo kući, to su nekad radili, odneseš na kran i zadeneš za rog, ispod crepa stavimo u slučaju nepogode, ja sam tako znala, meni su tako stari pričali da se to odnese na tavan i zadene se ispod crepa.

Na sličan način i kazivačica Jelica Sabljak stavlja blagoslovljenu grančicu na terasu gdje ona visi do iduće Cvjetnice, a Mirko Paulić ne zna ima li grančica istu svrhu kao što je imala u vrijeme njegove bake i djeda, ali se pridržava prenesenih pravila:

Pa bude negde ostavljena ili u nekoj prostoriji ili kako da kažem. Stoji tokom cele godine, a uglavnom ono što su meni govorili da treba biti cele godine radi zdravlja, šta ja znam. To je nešto šta sam ja čuo kao neki razlog. I kao štiti. (Mirko Paulić)

Grančice *cica mace* se u Kukujevcima zataknu iza svete slike (ibid.), kao i u Petrovaradinu ili se stavljaju na vidljivo mjesto (Slika 4):

Nekad se stavljalo tako za sliku svetu, da imaš obično je svaka kuća imala svetu sliku ili križ, ja držim na ovom kaminu i čuvam je cele godine, a recimo kad sam bila u kući ta se maslinova grančica ili cica maca i venčić od Telova i još, još nešto, i to je moja baka kad je grmilo jako i kad je došlo nevreme onda ložila da to kao baci, brzo napravi vatru malo i da je to kao spas od nepogoda vremenskih. (Jasna Barbek)

Prema ovome kazivanju već se može zaključiti na koji se način čuvaju svete grančice i kojoj svrsi one služe. One se nikada ne bacaju u smeće. U Golubincima se također po potrebi zapale zajedno s ostalim blagoslovljenim biljem koje se dobiva na razne blagdane u crkvi u Golubincima:

Stavimo ju u vazuu, i sad sam stavila recimo, imamo više grančica to stavimo u vazuu, onda mi to stoji, do Brašančeva dok se pretvara žito, onda dobijemo opet od lipe grane, i onda otkinemo i stavimo, idemo na Sv. Antu kad slavimo, dobijemo ljiljan, tako da imam i grančice i ovo od lipe, i sad sam izvadila i rekla nemoj da mi to bacate u kantu, ja onda uzmem papir i nasred tamo u guvnu i lepo to upalim papir i da to izgori ta svetinja, a sad ćemo novo dobivati pa ćemo ponovo stavljati. ...pa zapalim, šta ću s njim, neću ga baciti, je li to je posvećeno pa sad da ja to bacam, to je pogrdno baciti u kantu, mislim to je posvećeno, to je sveto, to mi nije ni za đubrivo ni za smeće ni za ništa, šta smeta što si ja u dvorištu to lepo zapalim, izgoret će i taj pepeo ostaje, ja tako a drugi ne znam. (Marija Dokoza)

Anica Blažić iz Hrtkovaca objašnjava svrhu spaljivanja ovih grančica (...) *ako naiđe nevreme, ja mislim da pale je, da, ako slučajno neko nevreme grmi, seva, puca ono strašno i onda jednostavno baciš tako u vatru. Osim što se spaljuje, cica maca se u Hrtkocima koristi i na drugi način za zaštitu od nevremena:*

Cica mace spremim, ako nađem donosim, ako ne zvonar naš nađe pa uzmem, onda ih nosimo kući, stavimo ih iznad slike i tamo stoji otprilike, moja mama je pričala i ona se seća da je njen tata uvijek to kad je došlo recimo vreme druge cvetnice da je to uvek izgorio pred kućom, da je to upalio i da je te cica mace izgorio, ako je bilo obično u proleće kad bude nevreme da je uzeo te cica mace

i da je mrvio i stavio u ono kako se nekad kruh peko ona lopata i da je na tu lopatu mrvio i da se molio pred kućom kad je led išao, kad led pada, tako da je mrvio od cica mace, ne grančice nego samo te pupoljke i kaže uvek je mrvio i jako se molio da sačuva, da su te cica mace kad bude u maju, junu ta nevremena skidao je te pupe dolje pa se molio za spas sela. (Kata Pal)

Mihovil Alil kazuje da se u Banovcima *ne unosi u kuću, ne daju da se unosi u kuću. Kao grom će da udari u kuću. I to se stavlja za rog na tavan, da čuva. To se odmah nosi na tavan.*

Verica Pavelić iz Golubinaca spominje i ljekovita svojstva *cica mace*:

A i vrbove i cica mace kao lek za decu to je bilo onda se deca lečila po bapski, sad ako dobije temperaturu mora ić kod doktora, a onda eto metneš tu grančicu tu pa moliš Boga.

Procesija

U crkvama se obavezno na samu Cvjetnicu organizira manja procesija oko crkve, te se pjeva Muka Isusova, no kako naglašava kazivačica iz Srijemske Mitrovice, održava se vrlo svečana misa:

Da, i to se onda posveti, jako bude velika misa, svečana, drži se na polju (...) i biskup dođe i jako bude puno svetinje u nedjelju jako je, to je meni najlepší dan ja mislim, tolko bude lepo, ministranti pa dečica, pa sve pevači to se sve odigrava u onom križu tamo u avliji u dvorištu, tamo se održava Cvetnica, onda bude postavljeno. (Evica Španović)

I Ivan Kovačić svjedoči o procesiji:

To je običaj ovdje kod kapije se postavi stol, na Cvjetnicu nam dođe biskup, normalno, biskupija, e sad po novim običajima, društvenim običajima, procesija ide kroz park ide u crkvu, mislim sad je dozvoljeno, verski običaji sve to redom, tako da ide procesija u crkvu kompletno, kroz ulicu ide.

Procesije se organiziraju u blizini crkve, dok je u Golubincima procesija: (...) *nekada išla okolo sela, a sad samo ide oko crkve, ide procesija oko crkve, da, da, ali se isto peva Muka, na Cvetnicu se peva Muka (Katica Čaćić).*

U Zemunu se na dan Cvjetnice održava križni put svake nedjelje pa i na Cvjetnicu, ali se održava i procesija u dvorištu župnog ureda: *Da. Idemo s grančicama, tu po dvorištu, posvete se, čita se i onda se vratimo u crkvu (Aleksandra Ignjatić).* Kazivači iz Nikinaca također potvrđuju križni put i procesiju: *I onda ministranti kreću, jedan drži križ i on ide napred. Iza njega idu ministranti napred, iza njih svećenik, iza svećenika hor i onda ostali vernici. I imamo procesiju oko crkve (Mirko Paulić).*

U crkvi u Hrtkocima se održava križni put, dok se u Rumi u dvorištu crkve organizira procesija tijekom koje svećenik blagoslivlja grančice cica maca koje vjernici drže u rukama:

Znači, na polju se prvo počinje, na polju se pjeva. I onda se ova procesija organizira i ulazi se. Znači peva se i ulazi se unutra u crkvu. (...) a svi u rukama

ko cica mace obavezno. Poneko ponese i grančicu od kuće ko ima kakvu palmu. Pa ponese i grančicu palme, ali glavne su cica mace. (Zoran Benčić)

Umivanje u vodi s cvijećem

Na Cvjetnicu mlade su se djevojke umivale ujutro u laboru punom cvijeća, što je zabilježeno u Srijemskoj Mitrovici, Hrtkovcima, Nikincima, Rumi i Zemunu, što potvrđuju samo pojedini kazivači. U Srijemskoj Mitrovici ovaj je običaj ostao utkan tek u sjećanje jednog od kazivača:

Umivalo se na Cvjetnicu, onda je bio labor, i u labor se stavi cveće onda se umiva s tom vodom i tako da. Da bi mirisali cele godine da bi bili lepi ko cveće, to su ženske radile, to muškarci nisu, samo devojke, verovatno su one na to pazile, više nego muški, nisam čuo da su muški, sad bilo koji cvet uzmeš, staviš u vodu pa se umivaš. (Ivan Barat)

Anica Blažić također potvrđuje umivanje u cvijeću s malo drugačijom svrhom:

(...) i ujutro rano dok još sunce ne izađe da se umivaš u ljubičicama i malo lice... A to kad sam bila mala. Svi smo ono žurili da idemo da se umijemo dok još sunce ne izađe da bi lice imali belo i lepo i šta ja znam i tako uvek smo ono išli u crkvu.

Pritom ističe da su od cvijeća najvažnije bile ljubičice:

Na Cvetnicu, još kako, još kao deca išli smo i brali ljubičice, rano se treba ustati i u vodu staviti i s tim se umivati lepo lice, pa smo mi stvarno, subota uveče, predvečer idemo u šumu da beremo pa jao što više da naberemo da natrpamo vodu.

Nedeljka Momčilović iz Zemuna potvrđuje istu svrhu ovoga običaja: (...) *da bi bile lepe, međutim to je i simbolično za nešto lijepo što dolazi, znači umivanje u ljubičicama devojčice.*

I Marija Štimac iz Nikinaca potvrđuje istu svrhu umivanja u vodi s ljubičicama, uz spomenuto još i da lice bude čisto. Dinka Lakaj iz Rume napominje:

I dan danas ja to radim, Cvetna nedelja, ni jedne godine zaboravila nisam, uveče u subotu nakupim cveća i na Cvetnu nedelju ujutro ja se umijem, to mi je ostalo od moje mame i prvi sneg kad padne se umijem.

U Kukujevcima je također potvrđeno umivanje u vodi s cvijećem:

(...) Kad bi mladi nabrali cvića, već kakvog se našlo u to vreme, obično je to bila ljubičica, a i drugo. Pa bi se na bunaru umivali u tome cviću. Vjerovalo se da će tako sačuvati mladost, kao i ten i miris svojega lica. (Šorgić 2009, 72)

Anica Blažić z Hrtkovaca prisjeća se da su se na Cvjetnicu kapije kitile. Mirko Paulić iz Nikinaca navodi sličan običaj: ... *uglavnom sjećam se da je moja baba znam da je prije znala okititi bunar, ne samostalno grančicom nego i sa maslačkom*, a Oliver Hodak dopunjava da se to prakticalo do osamdesetih godina 20 stoljeća.

Na samu Cvjetnu nedjelju i cijeli Veliki tjedan u Srijemskoj Mitrovici nije se smjelo ništa saditi na polju ili u dvorištu, što se ne naglašava u ostalim istraživanim mjestima:

Cvetna nedjelja, ne seje ništa, u bašti se ne seje, jer kao „Cvetat će, neće rađati“ i onda cveće, tako se malo više sad u ovo vrijeme meće u vaze zato što je Cvetna nedjelja, (...) znam da sigurno ni pravoslavci, ni mi katolici ne bi sejali u baštama ništa šta će roditi, kaže se „Cvetat će, ali neće roditi“ tako da se celi ovaj tjedan sad ne valja sejati. (Ivan Barat)

Veliki tjedan

Završetkom Cvjetne nedjelje ulazimo u Veliki tjedan, u kojem se osobito ističe Uskrsno ili Sveto trodnevlje – Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika Subota. Ovo razdoblje karakteriziraju intenzivnije pripreme za sam Uskrs. Od samog ponedjeljka se na njivama ne radi ništa, iako se napominje da seljak mora obavljati određene i izrazito nužne poslove poput hranjenja stoke, samo se ne smiju raditi poslovi za nadnicu. Međutim, najvažniji dani Velikog tjedna u svim istraženim lokalitetima kada se ništa ne smije raditi na zemlji su Veliki petak i Velika subota. Kazivači u Petrovaradinu tako naglašavaju i određen mir koji se u kućama javlja za vrijeme tih velikih dana:

Za Veliki tjedan to postoji jedna tradicija da se u Petrovaradinu nije ništa sa zemljom radilo, zato što kao naročito ne na Veliki petak zato što je Isus umro a na Veliku subotu ni slučajno jer je bio u grobu, znači tu zemlju koja je njemu dala utočište nećeš čačkati sada eto, to iz pijeteta prema Isusu. (Ljerka Deman)

I u Srijemskoj Mitrovici izričito se na to pazi, osobito u danima pred sam Uskrs:

Pa, moraš raditi, recimo sad na Veliki četvrtak, znači to je zadnje da se nešto radi, da li u bašti, da li na polju, na njivi, na Veliki petak i Veliku subotu dok je Isus u grobu sa zemljom se ništa nije radilo nekad, i sad se neko tog pridržava a neko ne znam, ne verujem da se neko sad toliko pridržava. (Ivan Barat)

Većina kazivača u svim lokalitetima potvrdili su da se na zemlji moglo raditi do Velikog četvrtka, naglašavajući pritom osobito Veliki petak, te da se sljedeća tri dana pred Uskrs ne radi na zemlji. J. Šorgić naglašava da su u Kukujevcima prva tri dana u ovom tjednu bila radna vezano uz sezonske poslove na zemlji te da su ratari mogli raditi do 10 sati i na Veliki četvrtak dok se ne bi vezala zvona (2009, 72).

Evica Španović iz Srijemske Mitrovice napominje da se već od ponedjeljka ne radi u polju, a Ivica Kovačić ističe da se dvorište smije počistiti. Za razliku od ove potvrde Anica Blažić iz Hrtkovaca kazuje:

Uvek smo praktikovali ako je lepo vreme, ponedjeljak, na primer, da idemo u baštu, da posadimo, da lepo je na Veliki tjedan. Bit će sve veliko, sve će narast (smijeh). Tako smo to uvek praktikovali. Da posadimo šta nismo posadili.

Zoran Benčić iz Rume spominje i iznimke:

Na zemlji se nije nikad ni, kako da kažem, prestajalo raditi. Ako je moralo nešto da se uradi, moralo se uraditi. To je onda uvek bilo usklađivano spram obaveza crkvenih i ostalo. Ali u principu rad na zemlji nije trpio.

Mihovil Alil iz Zemuna dodaje: *Na Veliki četvrtak se donosi slama, štala se spremi da ima imaš za ova tri dana.*

Samo je Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice spomenuo da su tijekom Velikog tjedna djeca nosila u crkvu ukrašene, šarene vrbove šibe, te su njima lupali po podu crkve:

Ovako, sećam se kao dete mali klinac, e sad, kad je to bilo, laumentacije. Valjda, jedan dan u Velikom tjednu. Znam da je bilo kao križ sa krovom i ekseri za sveće. I da je župnik sedio, bile su klupe pored oltara mislim, molio, a mi smo, deca, vrbov štap, pa našarali i gulili ga koru napravili šareno, a to smo neku večer kad smo se sastajali i pričali. I uglavnom, molio je, molio, molio, i onda je zvonar neki deda, ja sam bio šegrt kod njega, kad on ugasi po jednu sveću, levo desno, levo desno, i kada ugasi onu gornju onda smo mi šibama lupali po podu, tukli. E sada, zbog čega, kako. Ne znam, mislim, jer sam bio dete i posle sam ja otišo u zanat, i take stvari više nisam ja mogao da prisustvujem tome... Mislim da su se zvale laumentacije, da je to bilo tako, popodne 3 sata, koje vreme nemam pojma, to je pre 60 i kusur godina...

Potvrđuje ga i Ivan Barat: *Ja sam slušo da su se nosile šibe (...) sa 50 kolko ja imam godina nema toga, ne nose se.*¹⁰

Josip Šorgić zabilježio je ovaj običaj u Kukujevcima te navodi da su na Veliki četvrtak:

*... školska dica nosila u crkvu šarene šibe od dudovog pruća, koje bi pred kraj mise tukli o pod, pa sve tako dok se ne bi slomila do prstiju. Slomljene dijelove šiba kupili bi i nosili svojim kućama, te bi ih majke zabadale u leje zasadene bijelim lukom, vjerujući da će tako biti sačuvane od lukovog crva. Te bi šibe u većini slučajeva šarali pastiri, jer bi oni čuvajući svoja stada imali najviše vremena. (...) Te šibe bi se nosile tri dana u crkvu, tj. Veliki četvrtak, Veliki petak i Veliku subotu i sve bi se isto ponavljalo. (ibid. 72-73)*¹¹

Veliki četvrtak

Na Veliki se četvrtak u katedrali sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici, kao središtu Srijemske biskupije, organizira svečana zavjetna misa svećenika:

Dok nismo mi imali biskupa, dolazio je pomoćni biskup iz Đakova to oni obnavljaju svoj zavjet imali smo i u četvrtak misu prijepodne, al to je misa svećenika, e sad narod ko dođe, inače su u ono vreme dolazili svi svećenici iz Srema, a inače su oni išli u Đakovo taj dan dok nije granica napravljena po sva ta ulja, korizmeno, mislim te tri vrste tog ulja, za pomast. (Ivan Kovačić)

Misno slavlje na koje dolazi velik broj vjernika održava se kasnije navečer, kada je uobičajeno simbolično pranje nogu. Izaberu se 12 muškaraca kojima svećenik pere noge u znak sjećanja na Isusovu posljednju večeru, prema svjedočenju Petra Marjanovića.

¹⁰ Ovaj je običaj karakterističan za srijemska sela u Hrvatskoj (Grbić 1992, 288; Černelić 1998, 134).

¹¹ Šibe se i u vukovarskom kraju ukrašavaju na naročit način, a vjeruje se i ovdje u njihovu zaštitnu moć te se također zabadaju među luk da ne bude crvljiv i među povrće da se zaštiti od krtica (Černelić 1998, 134).

I u Rumi *velečasni apostolima pere noge*, potvrđuje Zoran Benčić, koji je također jedan od dvanaestorice apostola, a objašnjava da se oni izabiru:

(...) spram toga tko je aktivan kako u župi. Znači, ipak nekog mora neko videti, što kaže, tamo. (...) Organizira se znači ne samo pranje nogu. Znači posebno sede apostoli, sveće. Napravi se špalir. Isprati se, presveto se isprati, jel prenosi se, iz oltara se prenosi... u jedan oltar sa strane i ono, znači, organizira se, noge se operu apostolima. I posle mise je velečasni je upriličio kao druženje malo. Pa u principu kao tajna večera, uostalom, jel. Na Veliki četvrtak je bila tajna večera. Pa to onda uze velečasni praktikovati ovaj faktički da se malo sedne.

Renata Nađ potvrđuje običaj pranja nogu apostolima i u Zemunu. U Hrtkovcima se ovaj liturgijski običaj više ne obilježava u crkvi na Veliki četvrtak. Kazivači ne znaju samo koliko dugo već samo napominju da je to davno bilo. J. Šorgić navodi da svećenik nije prao noge ljudima u Kukujevcima i smatra da je to običaj novijeg datuma (ibid. 72).

Marija Dokoza iz Golubinaca navodi da se navečer na Veliki četvrtak odlazilo na pranje nogu na kanal: *Pa to su moji stari išli to sam slušala od njih*, što se posljednjih 30 godina više ne prakticira. Ivica Žarković sjedoči:

Na Veliki četvrtak se loži vatra, onda smo išli u kanal prali noge, to je bila omladina, u četvrtak smo prali noge na kanalu, to je 2 kilometra odavde, to je bila omladina, muški, ženski svi zajedno išli i to u ponoć, crkvene pesme su se pevale kao što se nekad išlo na Tekije.

Katica Čaćić jedina je spomenula da su se na Veliki četvrtak palile vatre po ulicama:

Da, da, i to na ulicama se palilo, i na ulicama se palilo, pa i danas se kod nas pali pred crkvom vatra na Veliki četvrtak, i danas pale ljudi, i čika Vlada, i momci da, a onda je bilo maltene ispred svake kuće kad dodemo iz crkve ispred

svake kuće vatra i to su se onda kokale kokice i taj kukuruz i tu se okupljali, a i danas se ponegde (njena snaha napominje da su djeca preskakala vatru) da, preskakali preko vatre i kolko puta i upadnu u vatru i okliznu se i padnu, da, i do koje dobe noći se to tu zabavljali oko te vatre to igrali...

Tijekom misnog slavlja se na Veliki četvrtak tijekom pjevanja pjesme „Slava“ oglašavaju sva zvana, a nakon što se ona otpjeva zavezuju se zvana u svim istražnim lokalitetima iz poštovanja prema Isusu i njegovom uhićenju te se ne svira na or-

Slika 5. Simbolično vezanje zvona u crkvi sv. Klementa, Hrtkovci. Snimila Marija Rojko 2019. godine.

gulje tijekom tog razdoblja (Slika 5). Zvona zamjenjuju drvena *klepetala* ili *klepetuše* (Slika 6).

Ivan Barat svjedoči o tome kao sudionik i član crkvenog zbora:

Na Veliki četvrtak se otpeva, pošto kažem pevač sam pa pevam u zboru i na koru sam, zvonili smo mi, nas, 2, 3 čoveka kako treba da zvonimo koji smo na koru i onda smo pevali Slava, na Veliki četvrtak se Slava peva, svečana Slava, i celu Slavu zvone, i kad prođe Slava kad se otpeva onda se zvana vežu i opet se odreše za Veliku subotu kad se počne Slava pevati isto onda, e odvežu i zvone dok se cela Slava otpeva. (...) Sad ja ne znam, mislim da se zovu klepetala, ali s tim drvenim to se zvonu posle, pošto se slava otpeva na Veliki četvrtak... do Slave opet na Veliku subotu.

Ivan Kovačić dodaje:

Ima klepetuše one, a čak smo imali na gore, kod zvona, smo imali, išli smo čegrutati, to je bilo jeno 20 letava sa čekićima i vrtili smo to dok se nije pokidalo. Nekad smo išli gore, kod zvona rondati i sad to ima, i sad se to radi.

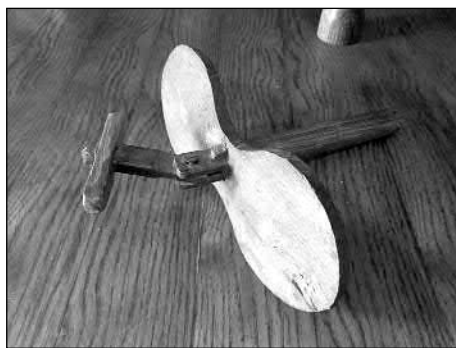
Na jednak se način proizvodi zvuk i u Petrovaradinu, no na orgulje se ipak sviralo zbog specifičnog razloga:

Bila je drška nazubljena kao recimo točak neki nazubljen i na njega je bila naslonjena tanja letva ili već otprilike da, i letva drvena kad se ona vrtela onda je proizvodila zvuk i to je bilo eto naznaka ali to se samo u okviru crkve moglo čuti dalje se nije, dalje se nije čulo... imali smo mi našeg orguljaša koji... nije znao da peva bez orgulja onda je on sam sebe pratio na orguljama i taj zbor je, a inače u suštini je trebalo i Muka da se peva bez orgulja, i ona se pevala kod nas bez orgulja, ali ostale te pesme koje su pratile misni obred on je svirao što mi recimo nismo čuli da negde okolo ima, možda specifično za nas, za Petrovaradin je bilo tako. (Petar Barbek)

Zlatko Begović napominje da je i u Nikincima zvonjavu zamjenjivala *klepetuša*, no od 1971. godine, kada se gradila crkva, više je nemaju.

U Petrovaradinu se Veliki četvrtak naziva i *Zelenim četvrtkom* ili *Zelenim velikim četvrtkom*. Obvezno se na taj dan kuha i sprema nešto zeleno, primjerice špinat, kupus ili zelje, te se sadi povrće u vrtu:

Setila sam se da je moja mama meni rekla da na Zeleni četvrtak treba saditi baštu, i to je činjenica kaže da onda će sve uspeti, bar što se pripremi, ne možeš za jedan dan, to bašte su bile velike za jedan dan, ali kaže obavezno se nešto

Slika 6. Klepetalo ili klepetuša – drvena naprava kojom se zamjenjuju crkvena zvona u crkvi sv. Klementa, Hrtkovci. Snimila Marija Rojko 2019. godine.

luk ili nešto da se sadi, da je to kao blagoslovljeno i da će to biti dobar urod, da će to biti dobar urod. (Jasna Barbek)

I u Zemunu je kazivačica Aleksandra Ignjatić spomenula: *Veliki četvrtak je bio zeleni. Green donerstag. Jer se ovde govorilo dosta nemački. Da, Austro-Ugarska je bila. Nešto zeleno se pravilo. Obično spanać, zelje neko, tako nešto. Kod nas je bilo to spanać.*

Jedino je u Petrovaradinu potvrđeno da ispred crkve na Veliki četvrtak muškarci kockaju u spomen na bacanje kocke za Isusovo odijelo:

Kako Evandjelje kaže, bila je bačena kocka za te Isusovu haljine, pa onda na osnovu toga se, nije tu neki veliki novac, to se baci u spomen na to da bi se reklo da se kocka to je tako da se malo oživi taj događaj... ali on polako izumire. (Petar Barbek)

Veliki petak

Post na Veliki petak je u Srijemu obavezan, te se uz Čistu srijedu svrstava među vrlo stroge i zapovijedane postove. Post kojega se drže svi kazivači u svim lokalitetima sastoji se od standardne posne hrane: krumpirova salata, riba, a spominje se i posni grah i jela pripremljena bez masnoće.

Evica Španović detaljno opisuje jelovnik Velikog petka u Srijemskoj Mitrovici:

Da, postilo se, pa mi za doručak ribu, e ko ne voli pečenu ribu jedemo sardinu i krompir salatu sa lukom i to, onda za ručak se ne jede ništa, tek na večeru kad zađe sunce onda večeramo onda ide paradajz čorba, sa trgančićima bez jaja, samo brašno i to, onda napravimo krompir salatu, ove, same domaće rezance bez jaja samo onako, i ribu pečemo, neko peče šarana sa pirinčom ali na ulju i to bude, ima onako ko oće šta. I prave se kolači, prave se kifle i buhle, to se pravi i kokice se kokaju za Veliki petak, bez ulja, bez ičega, u šerpi i onda to jedemo, kokice se tako kokaju, evo imam punu kesu sam spremila. Ribu obično šaran ili sad imate morske ribe. Onda se jede riba, suhe šljive, testo, ja volim suhe šljive...

Kako je to izrazito strogi post kazivačice iz Golubinaca kuhaju tek tjesteninu ili obične perece:

I Veliki petak strogi post... kažem svaki radi drukčije, ja nikad petkom ne jedem... nedelja i petak, a petkom gledamo, jer imaš tjestenine kakve god oćeš, i onda to pravimo petkom tjesteninu ne kuhamo meso, ne peče se meso, ni ribu. To je tjestenina i gotovo. Da, to je strogi post, to je samo kruh. (Marija Dokoza)

Katica Čaćić dodaje: *Ne, ništa (se nije jelo), nije, ništa posebno, gledali smo što manje, na primjer i da se jede, jer obično kupimo neke perece i nešto tako da, taj dan da prođe.*

Josip Šorgić također napominje da je Veliki petak u Kukujevcima bio tužan dan, te se ne bi:

gotovo ništa jilo do uvečer kada bi nam naše bake ili majke pripremile večeru, a to bi bilo obično paradajz juha, naravno bez masti. Pošto u ono vrime nije

bilo ulja, samo bi se brašnom malo pričinilo i eto tako jilo. Ostalo za večeru bi bili neki tašci ili rizanci s orasima i makom. (ibid. 73-74)

Zlatko Begović iz Nikinaca spominje koju hranu on jede na Veliki petak te spominje i stroži post svojih predaka:

Pa šta možemo. Kupimo ribe, tako sardine. Ako odemo u Rumu kupimo, makar sad ima u zamrzivačima. Kuham krompir, crni luk, pravi se ta salata krompir i onda riblja čorba, posni pasulj. Eto, recimo gde je neka dobra domaćica, moja supruga je to pravila uvek. Ovaj, a imate recimo ko hleba, malo margarina i ništa više. I vode taj dan. To su bake i dede stariji.

Naglašava da se na Veliki petak ne smije jesti hrana životinjskog podrijetla, ni jaja ni mlijeko. U Zemunu spominju da se na taj dan peku kokice koje se jedu zbog posta, po riječima Aleksandre Ignjatić *malo da se gricka*. Kazivač Mihovil Alil spominje da su se u njegovu mjestu Malim Banovcima okupljali mladi na Veliki petak: *I pravila se velika ljuljačka pa se ljuljalo. E eto se u selu najveće drvo se izabere i onda se napravi ljuljačka i onda, već sam zaboravio za to i kokice.*

Svake se godine na Veliki petak u crkvi u Hrtkovicima u podne održava križni put tijekom kojeg se čita Muka po Ivanu. Anica Blažić ističe da je to jedini dan kada se ne održava večernja misa. Kazivač Zoran Benčić iz Rume ističe da se križni put također održava unutar crkve, ako su loše vremenske prilike, ali se u pravilu na Veliki petak organizira križni put na kalvariji na katoličkom groblju u Rumi:

Imamo postaje, kalvariju, kompletno napravljeno. Doduše, u lošem je stanju pa se na nju ne penje. Tri krsta su bila gore, križa su bila gore na kalvariji. Međutim, u lošem je stanju i ne penje se na nju... Ali se, znači, odrađuje se kompletno. U župi stoje ovaj slike, postaje. Nama su bile pravljene postaje pa su bile od gipsa ovaj i sa tih postaja su skinuti ti odlivci i stavljeni su u crkvi na zid i napravljene su u crkvi postaje od tog. A imamo kao slike sve postaje, one se ponesu iz župe i okače se na svaki ozidan, bukvalno ozidan, kao stup, ovaj... okači se na svaki taj stup, na sve postaje, svih četrnaest postaja i, znači ono, vernici nose, vernici nose križ i sad već, koje čitanje ide ovaj, recimo ove godine je bilo čitanje ovog desnog, desnog razbojnika koji je sa Isusom bio razapet.

Nadalje objašnjava kako inače nakon svake redovne mise vjernici ostanu na malom druženju sa svećenikom, no na *Veliki petak se razilazimo u tišini*. Znači, nema onog, ne okupljamo se posle, nema onog pozdravljanja, nema nekog žamora, nego razlaz. Osim toga, Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Matija Gubec“ tradicionalno svake godine organizira nogometnu utakmicu u kojoj sudjeluju muški članovi Društva – oženjeni protiv neoženjenih. Nakon utakmice se nalaze ponovo u Društvu, *ali bez muzike*, naglašava Miroslav Galar.

Tijekom Velikog petka, kao i Velike subote, počinju intenzivne pripreme za sam Uskrs, kuhaju se i bojaju jaja, kuha se šunka, kobasice, posprema se kuća i dvorište:

Veliki petak, znači u kućama se puno ništa ne događa osim što se kuće sve priprema, ide se u crkvu sve tišina, mir, zvona već ne zvone, u četvrtak se vežu zvona, zvona ne zvone, e sad jedino kod farbanja jaja, ja tu nisam sigurna ali

mislim da su se nekada farbala jaja na Veliki petak ja mislim, ali kad sam se udala i zaposlila onda sam farbala na Veliku subotu jer sam u petak radila, onda nije bilo, ali lično sećam se da je bilo na neki način da moraš ofarbati na Veliki petak, da li je to baš tako ili nije ne znam. (Jasna Barbek, Petrovaradin)

Veliki petak je bio dan žalosti što se obilježavalo i prikladnom odjećom, posebice u Srijemskoj Mitrovici:

Ali možda recimo da se za Veliki petak bi znao reć da su žene nosile crno, da su žene povezivale crne marame... za Veliki petak su se znale povezivati crne marame, žene su povezivale, to kao žalost. I nije se kupovalo ništa na Veliki petak, pazilo se, uvijek se pazilo, sad smo možda prešli na Veliki petak ali da, pazilo se na to više nego u korizmi. (Ivan Barat)

U polju se ne smije raditi ništa, kao što je prethodno spomenuto, jer se vjeruje kako je Isusovo tijelo u zemlji, te bi kopanje po zemlji označavalo nepoštovanje. U crkvama se u pobožnostima, koje su se uvijek održavale navečer, obilježava spomen na dan raspeća Isusa Krista: *crkvena zvona ne zvone, a u crkvi na oltarima je sve u lju-bičasto, prekriveni su križevi i je tiho je, tišina, nema galame, nema priče, nema ništa, i onda započinje misa* (Evica Španović). Tijekom mise se obavezno pjeva Muka, nakon koje se u ponoć otvara Isusov grob. U Srijemskoj Mitrovici Čuvari Božjeg groba nose veliki drveni križ koji se nalazi ispod crkvenog kora sve do glavnog oltara, gdje ga okupljeni narod ljubi i klanja mu se:

Križ se skine koji je ispod kora i onda se nosi kroz crkvu, (čuvareva) koplja se sprema kod ulaznih vrata, i onda četvorica idu a pored križa idu pratnja, i čim se otkrije križ, oni se okrenu na stepeništu, stanu pored, i to su oni koji će zameniti one koji drže križ jer ne može dok nas, bude tu naroda. ... kad prođe sav narod da prođe, onda se taj križ stavlja u to veliko metalno postolje. (Ivan Kovačić)

Slika 7. Isusov grob ispod oltara u crkvi svetog Antuna u Nikincima. Snimila Matea Šostarić 2018. godine.

Slika 8. Mjesto Isusova groba u župnoj crkvi svetog Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici. Snimila Marija Rojko 2017. godine

Od Velikog petka navečer, od otvaranja Božjeg groba, pa preko Velike subote i uskrsnuća organizira se i čuvanje Božjeg ili Isusovog groba (Slika 7). U Srijemskoj Mitrovici je ova tradicija održana do današnjeg dana. Kazivač Ivan Kovačić čuvar je Isusova groba od 1954. godine i sam sudjeluje u organizaciji koja počinje odmah nakon Cvjetne nedjelje. Sam je odlazio od kuće do kuće kako bi dogovorio organizaciju, čak i u vremenima kada župnik nije najavljivao čuvanje groba. Čuvari Isusova groba u prošlosti su mogli biti samo mladi momci od 16, 17 godina, neoženjeni. U današnje je doba došlo do preinake i tako čuvari mogu biti muškarci i momci svih dobnih skupina, bez obzira na bračni status. Djevojke nikada nisu mogle, pa ni danas, biti čuvari Božjeg groba, već one sjede u klupama i mole. Ovaj je običaj u Srijemskoj Mitrovici u zajednici poprimio izrazito velik značaj, te se nije ukidao, čak ni u vrijeme komunističke vlasti na tome području. Održao se od najranijih sjećanja svih kazivača, pa sve do današnjih dana. Čuvari tako čuvaju grob tijekom cijele Veli-

ke subote, te narod može posjetiti grob i pokloniti se. Nakon ljubljenja velikog križa i obreda na Veliki petak, mali se križ stavlja u grob, te je u grobu Isusov kip. Sam se grob nalazi pored glavnog oltara u crkvi sv. Dimitrija kao zasebna, mala prostorija (iza zastora, koja se koristi samo za Uskrs) (Slika 8):

Isusov grob, mislim postava je otkako ja znam tako, ništa dorađivano nije, osim poda što je malo renovirano, mislim fizički. Inače unutrašnjost je ista, otkako ja

Slika 9. Čuvari Isusovog groba u Srijemskoj Mitrovici 1964. godine. Fotografija u vlasništvu Ivana Kovačića.

Slika 10. Čuvari Isusovog groba u Srijemskoj Mitrovici 1966. godine. Fotografija u vlasništvu Ivana Kovačića.

znam za sebe kao klinca i kad sam počeo biti ministrant, sve je to isto. I običaji.
(Ivan Kovačić)

Ivan Barat detaljno opisuje taj običaj:

Jako je puno cveća u tom grobu, znači što više cveća, ma cveća svakojakog mi smo nekad znali nosit od kuće tko kod je imao cveća... Ima kao Isus koji leži u grobu, sa strane su dva anđela, i to je u staklu različitih boja staklo, pa kad se upali svetlo to je onda sija u različitim bojama sija i ispred tog sad, a ispred križ je na zemlji i onda znači kad se završe obred čuvari opet dvojica su sa strane vrata ulaza, dvojica čuvara stoje u nošnjama i koplje obavezno sa zastavicom crven, beli, plavi na koplju gore na vrhu. I oni su postavljeni tu i onda narod ide da se pokloni grobu znači to veče, ko neće moći u Veliku subotu doći dođe odma to veče, bude gužva strašno da se poklone grobu, e sad u subotu se nastavlja, crkva bude otvorena Božji grob isto otvoren i čuvari su znači da li već od, ajd da kažem sad od 8 sati se može ići na grob da se u toku dana u subotu da ideš na Božji grob da se pokloniš.

Čuvari su čuvali Isusov grob u srijemskim narodnim nošnjama, bez šešira, s trobojnicom tkanicom i prslukom koji je, kako kazuje Ivan Kovačić, bio tek građanski prsluk. Također su imali obuvene zelene čarape i kožne opanke (Slika 9 i 10). U rukama su držali koplja, s trobojnim zastavicama na samom vrhu:

I zastavice na koplju su zastave koje sam ja obnovio kao šnajder, napravio nove i tako, jer smo nekad u firmi, nekad je to bilo po ulicama zastave su obavezno bile pa sam imao otpadaka materijala tog za zastave koji ne pušta boju pa napravio lepe zastavice pre 40 godina. (Ivan Kovačić)

Čuvari Božjeg groba stajali su u parovima po smjenama od pola sata tijekom kojih su morali mirno stajati. Pri kraju jedne smjene dolazio je razvodnik koji je smjenjivao i doveo druge čuvaru da čuvaju Isusov grob. Čuvari obično imaju i ručak i večeru kod župnika, a djevojke su ponekad dolazile posjetiti čuvaru Isusovog groba:

Nije nas ni bilo nekad puno, nego baš tako mi momci od 17, 18 godina, i onda su devojke dolazile da nam prave društvo da budu tu s nama i recimo onda donesu malo bonbona donese se tako nešto za pojesti i možda naprave neke i devojke kiflice i šta ja znam, pa donesu nama da jedemo, bilo jako onako malo, skromno kako da kažem malo nas je i bilo i skromnije je bilo ovako sve nekako, nisi smeo da pričaš ni ništa u crkvi, nisi smeo da pričaš ništa, devojke sve se tiho pričalo sve smo mi tiho čuli da se ne bi galamilo. (Ivan Barat)

Pored čuvara Isusova groba, kao i pored križa tijekom ljubljenja i klanjanja uvijek je postavljena kutija za dobrovoljni prilog, prema kazivanju Ivana Kovačića prilog se sakuplja za uzdržavanje crkve Isusovog groba u Jeruzalemu.

U selu Golubinci ovaj se običaj nije održavao zadnjih četiri do pet godina, jer, prema objašnjenju kazivača, nema zainteresiranih mladih u župi. Kazivačica Marija Dokoza naglašava kako su čuvari mogli biti momci od 10 godina pa nadalje, ali ne i oženjeni momci. Grob se otvarao u četvrtak, pa sve do subote navečer, do trenutka uskrsnuća. Katica Čačić iz Golubinaca opisuje opremu čuvara i njihovu smjenu:

Učestvovali su svi momci ko je hteo i većinom su svi hteli, to su svi hteli, onda su imali kao one pojaseve hrvatske, trobojnice oko struka i šlem na glavi, imali su onaj plašt i koplje u ruci i onda je bio svakih sat vremena se smenjivao drugi, po dvojica s jedne strane kod glave i kod Isusovog groba kod nogu su stajali dva momka, a mi devojke smo molile po danu, molile smo se, većinom krunice su se molile.

U Petrovaradinu je ovaj običaj prestao s praksom devedesetih godina prošlog stoljeća, dok kazivačica Jasna Barbek napominje da se on ne prakticira već od sedamdesetih godina. U Petrovaradinu je tako prema sjećanjima kazivačice čuvanje Božjeg groba započinjalo već na Veliki četvrtak kada se u crkvi, u molitvi, ostajalo sve do 11 sati navečer. Čuvari su u ovom slučaju bili crkveni oci, tutori i poznatiji i viđeniji, stariji župljani koji su se mijenjali svakih četiri do pet godina. Čuvari su također stajali u smjenama od sat vremena, a žene su obično molile. U Petrovaradinu je ovaj običaj ostao tek u sjećanju pojedinih kazivača.

U Nikincima već duže vrijeme nema čuvara Božjeg groba u župnoj crkvi. Prema svim kazivačima, negdje od sedamdesetih godina 20. stoljeća se ovaj običaj ne prakticira. Mirko Paulić koji je 1974. godište kazuje da ni u njegovoj mladosti toga nije bilo, dok je bio ministrant. Zlatko Begović koji je 1955. godište potvrđuje da ih je u njegovoj mladosti bilo. Žene nisu mogle biti čuvari, uglavnom su to bili muškarci koji su se javljali za to dobrovoljno i nisu mogli biti oženjeni. Milodare nisu skupljali, a dob u kojoj su se mogli javljati je bila od 17 do 23 godine. Razlog izostanka ovoga običaja u Nikincima je mali broj mladih u mjestu. Grob Isusa se nalazi pred oltarom: *Pa nije dodatno ukrašen, to je samo, to je kip Isusa našeg, mislim ne na križu nego koji leži, koji je pokriven plaštom* (Zlatko Begović).

Slika 11. Božji grob u crkvi sv. Klementa, Hrtkovci. Snimila Petra Benčec 2018. godine.

U Hrtkovicima se već dugo ne čuva Božji grob (Slika 11). Jelena Kalac prisjeća se kako je ona doživjela ovaj običaj u svojem djetinjstvu pedesetih godina 20. stoljeća:

U Hrtkovicima je bilo, ja se sećam ko dete, davno, davno, ja se sećam da smo imali nekako strah od tih ljudi jer su imali šljemove na glavi i stoji tako sa nekim kopljem, imali smo strah od njih da to nisu živi ljudi, nije nitko znao objasniti, e posle se menjaju na sat, to se sećam, grob je bio pod korom, tu je bio grob, i tu su dva stražara stražarili, imali su šljemove, koplja, imali su neku uniformu, ko neka uniforma, mirno stoje... možda tako dok sam imala 10 godina, samo muškarci, menjali su se na dva sata...

Zanimljivo je da je sjećanje Kate Pal o ovome običaju drugačije. Ona svjedoči da su desetak godina kasnije čuvari Isusova groba bile djevojke:

Sećam se, ja sam jednom bila, u sakristiji u ćošku i ja sam morala ići i bilo je određeno, svaki je jedan sat trebao i ja sam trebala od 11 do 12 sati... dvoje su uvijek stajali pored groba, tamo je namešten grob kad bude, ali prije je bilo tamo kad se uđe, i tu je bilo dolje i tu smo stajali i tu je bio grob i tu smo čuvali, to je bilo šezdesetih, tu je bilo dosta devojaka pa smo mi čuvala, ne mogu da kažem ako je bilo i muških.

U Kukujevcima bi već na Veliki četvrtak svećenik ili neki od tutora odredili stražu koja će čuvati Božji grob:

Obično su to bili lovci, po dvojica sa svojim puškama određeno vreme u stavu mirno, a nakon njih druga dvojica i tako redom, sve do Velike subote dok se ne bi podiglo Boga uvečer u 6 sati. (ibid. 73)

Čuvari Božjeg groba nazivali su se *bogari* i dok su jedni čuvali Isusa, drugi bi:

(...) išli po selu i tako kupili milodar, a narod bi davao jaja, kobasice, slanine, vina. Netko bi dao i novaca, već kako je tko bio u mogućnosti. Taj su milodar čuvari trošili, odnosno jeli i pili zajednički dok su bili okupljeni oko crkve, a poslije toga bi nešto podijelili ili prodali i taj novac bi među sobom podijelili. (ibid. 74)

Za razliku od ostalih srijemskih lokaliteta (osim u Hrtkovicima prema spomenutom svjedočenju) u Zemunu žene čuvaju Božji grob, a održava se i danas. Prema riječima Mihovila Alila, žene čuvaju Božji grob, jer nema mladića. Za sudjelovanje u ovome običaju pojedinci se javljaju dobrovoljno (žene u Zemunu, a momci od 17 do 18 godina u Malim Banovcima). Skupljaju se milodari u *korpicu* koja se stavi blizu Isusova groba kojega čuvaju.

Ivka Nađ opisuje ovaj obred:

Ovdje za Uskrs da se na Isusovom grobu žene smenjuju, a to ima svoje simboličke jer je Marija Magdalena prva došla na grob i one se klanjaju i one se mole, one, Presveto se stavlja i prenosi se gdje je Isusov grob i nastavlja se klanjanje Isusovom grobu znači ima svoju jednu veliku simboliku nego i klanjanje i čuvanje Isusa. I na Veliki četvrtak kad se završi obred nosi se Presveto na dnu crkve i stavlja se tabernakul koji je iznad Isusovog groba i onda se to okiti i žene su tu, sveće su upaljene i žene dežuraju i menjaju se žene. Čuvanje Isusovog gro-

ba, a ujedno i klanjanje samom Isusu. (...) Na smjene po dva sata, to su obično pobožne žene, bitno je da je religiozna.

Marija Vidas svjedoči o tome u razdoblju prije Drugog svjetskog rata:

Pa sad nekad je to bilo, nekad se čuvalo, sad nema čuvara, kad sam ja bila dete mogu reći da su čuvali čak i vojnici Srbijanci sa puškom, to je bilo vrlo svečano, možda im je to bilo naređeno, ne znam ni sama, to je bilo dok nije počeo 2. svetski rat, onda sam ja bila u osnovnoj školi, i onda je to bilo tako.

Dodaje: *Nama su posle zabranili da idemo*, misleći pritom na razdoblje komunizma, kad su prema njenim riječima mnogi običaji vezani uz crkvu bili ukinuti. Nije poznato kad se ovaj običaj obnovio, budući se danas ponovno održava, no promijenili su se čuvari Isusova groba.

Bojanje jaja

Na Veliki petak, a posebice na Veliku subotu bojaju se jaja koja se idući dan na Uskrs nose na blagoslov jela, blaguju se i daruju gostima i rodbini. Kazivači većinom pri opisu bojanja jaja govore da se jaja *farbaju* ili *šaraju*. Nazivi za uskrsna jaja variraju od naziva *šarana jaja*¹² *šarena jaja*,¹³ *farbana jaja*,¹⁴ *ofarbana jaja*,¹⁵ *obojanim jajima* naziva ih samo Iva Barat iz Srijemske Mitrovice, a Mirko Paulić iz Nikinaca i *uskrsnim jajima*.

Osim u industrijskim bojama, koje se u petrovaradinskoj gradskoj sredini javljaju dosta rano, te raznih novijih tehnika, poput sličica i akril boja, jaja se bojaju pretežito u prirodnim bojama. Šaranja jaja voskom nije se prisjetio nitko od ispitanih kazivača, osim Evice Španović: *Jesmo, šarali sa voskom, sa perom, šarali smo muštrice, zečeve crtali, jako puno lepih jaja*.¹⁶ Kuhaju se i bojaju u istome loncu s ciklom, peršinom, koprivom, crnim vinom i lukovinom. Bojanje lukovinom najraširenija je tehnika šaranja jaja, spominje se da je to najstarija tradicija. Izrađuju se i šare na ljuskama jaja pomoću raznih listova i trave uz pomoć ženske čarape:

Pa većinom u lukovini, a dosta njih je farbalo u farbi, a ja nisam, ja sam najviše volela kad stavim od najlon čarape isečem na komade i stavim lišće neko i cvetove i onda na to stavim, metnem jaje i skupim i vežem ga i onda spustim u lukovinu i onda kad se ovari ono, izvadiš iz onog, ovo bude braun, a ovi cvetovi budu lepi beli pa se šareni. (Marija Dokoza, Golubinci)

¹² Evica Španović, Srijemska Mitrovica; Mihovil Alil, Zemun.

¹³ Ivan Barat, Srijemska Mitrovica; Anica Blažić, Hrtkovci; Oliver Hodak, Mirko Paulić i Zlatko Begović, Nikinci.

¹⁴ Katica Čaćić, Golubinci; Anica Blažić, Hrtkovci.

¹⁵ Kata Šnajder, Nikinci; Petar Barbek, Petrovaradin.

¹⁶ Budući da je kazivačica rođena u Vukovaru, moguće je da se ovaj iskaz odnosi na vrijeme do njezine udaje. U tom kraju potvrđena je ova tehnika bojanja jaja, koja se u zapadnom Srijemu dulje zadržala, a i istraživanja su na tom području provedena gotovo četrdeset godina ranije (usp. Mladi istraživači 1979).

U Golubincima se jaja bojaju na Veliki petak. Postojala je i praksa bojanja jaja bojama za vunu, no od nje se odustalo kada se saznalo da je ona otrovna i nije pogodna za prehranu. Anica Blažić potvrđuje da se na Veliki petak bojaju jaja i u Hrtkocima te ukazuje na promjene:

Pa znaš šta, imam sad... nekada su, ko da je bilo farbe i svašta, u lukovini, šta ti ja znam, vezivalo se u čarapu, trava ovakva, trava onakva, da bude što šarenije. A sad... u bojama svim sam farbala (kupovnim) i kupila sam ono, moja ćerka, prošle godine je s onim zlatnim, ne znam kako se zove to, u tubi (...) I ja u lukovini još uvijek to obavezno. I onda sa tom, tim zlatom...

Osim za vlastite potrebe boja jaja i za crkvu, jer svećenik dijeli jaja, ranijih godina je to radila i za crkvu u Nikincima i Platičevu.

Mihovil Alil iz Zemuna ističe: *Ne, ne šarana. Ja u principu ne volim šarana jaja, ni ne dozvoljavam crveno jaje ono.* Kazivačica Aleksandra Ignjatić prepušta djeci da bojaju jaja, obično s majkom. Olga Šujica dodaje: *Mama je farbala, nije ukrašavala nego naravno crvena jaja, to je simbolika, zelena. U svim bojama. Dan kada se jaja bojaju je obično petak popodne, ali nije obavezno.*

U bojanju jaja u Nikincima sudjeluju svi u obitelji: *Standardno lukovača, ili boje koje se kupe u radnji. Sve više se lukovača izbacuje kao neki stari običaj. Po gradu toga više nema nego se jednostavno kupi boja pa se tako radi* (Oliver Hodak). Obojana jaja često se premazuju uljem ili mašću kako bi bila sjajnija. Zlatko Begović opisuje ovu tehniku bojanja jaja, a spominje i neke druge prirodne boje koje su se koristile:

Vruća voda, šerpa, stavlja se ta lukovina i kad ona prokuha, iz lukovine izade ta prirodna boja, jaja se stavljaju polako, ne smiju biti hladna da ne puknu, al pukne i onda se stavlja i onda ta prirodna boja. A da se jedno jaje obari, potrebno je 4-7 minuta. I sad drži se malo duže zbog te farbe, a za farbanje jaja treba uzimati što zatvoreniju lukovinu. Bude to take boje otprilike, al pošto imamo i plavi lukac onaj pa bude prirodna plava boja koja ne ostaje na rukama. I bilo je od mlečike, to je livadsko cveće, ona se stavljala isto. (...) Inače su uvijek jaja. To se farba. U moje vreme je bila lukovina. Možda još neke prirodne farbe. A u današnje vreme imate nalepnice, jest da se bare i farba. A u kasnije vreme je bilo neke farbe to smo bili nafarbani, na odeću se prenosilo. U moje vreme, pa i u vreme moje dece, ulice, to se vidlo kad je Uskrs, dva tri dana posle, to su sve prije litalice pojeli. Kako se tucalo jaja, a i jaja kolko očes. Ali sad je to retkost, dece nema. I onda nema više ni tih znakova.

Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice potvrđuje i opisuje ove tehnike te spominje i najnoviju koju nazivaju *obuci jaje*:

Pa ja mislim da smo mi što se toga tiče ovako malo šturiji, u lukovini se najviše farba, koprivi, to bude lepa žuta boja, kopriva je zelena a ispadne žuta ... onda su prvo farbali u farbama za tkanine al to je ipak malo otrovnije mi se čini, pa se izbegavalo, pa su zato najviše u lukovini i u koprivi, pa ne znam u cvekli, ali mi smo to probali to nije ništa, nije uspelo to u cvekli, i to se stavljalalo onda to su posle valjda smislili na jaje se stavi trava neka trava, pa se veže obično sa ženskom čarapom ona je lakša, a čime su prije vezivali, nekom krpom se veže koja

Slika 12. Crveno jaje čuvarkuća obitelji Čaćić u Golubincima. Snimila Marija Rojko 2017. godine.

će probiti farbu, a ta trava ne da da prođe boja onda kad se to sve skine bude jaje braunkasto od lukovine, a to bude bela taj, to tako se radilo, a sad evo taj dekupaž rade i nema sad, kad uzmemo bušilicu i bušilicom rade jaja ali to su ljuske, to nije celo jaje, celo jaje može se raditi taj dekupaž i tako, sad se i te sličice lepe, to su sad izmislili pa ono 'Obuci jaje', stavi se u onaj belo jaje, u ono znaš šta je to, pa to bude neka sličica tako bio je taj najlon da se ne vidi, pa se stavi na jaje, pa u vruću vodu i onda se skupi taj najlon, i onda bude sličica cela preko jajeta a najlon se ni ne vidi, to ima kao 'Obuci jaje' tak se to zove, izmišljaju sad svašta...

U nekoliko se kućanstava u Golubincima, Petrovaradinu, Hrtkovcima i u Zemunu uvriježila i praksa novijeg datuma, jaja koja se prva obojaju u crvenoj boji čuvaju se u kući cijele godine kao jaje čuvarkuća (Slika 12):

Ja ostavim svake godine, i sad ne znam da vidim ako sam ih ostavila

u lukovini, to je crveno samo, to ostavim do druge godine evo sad do Uskrsa to stoji, to je kao čuvar kuće, to tako svake godine stavim. (...) A prvo jaje koje se obari, to je kod nas tradicija, običaj, to bude čuvar kuća, evo tu mi stoji u kredencu, to mi čuva kuću do drugog Uskrsa, to jaje niti se pokvari niti ništa, čuva kuću. (Katica Čaćić)

Mihovil Alil također spominje da on prvo obojano jaje ostavlja za čuvara kuće. Čuvalo se na posebnome mjestu: *U nekom kredencu, neka patka i onako je imala udubljenje i tu je bilo. Ja sam bio mali, kažem, uvijek je bilo da ga ne pipne netko.*

Jasna Barbek iz Petrovaradina kazuje: *Crveno jaje čuvam, do iduće godine, pa onda ne znam kad ga treba baciti negde, a ja ga sad zadnjih godina zakopam negde u zemlju.*

Anica Blažić iz Hrtkovaca također ističe čuvarkuću – posebno jaje uglavnom crvene boje koje je prvo obojala i koje čuva cijelu godinu, a ono stoji, ili u određenoj posudici ili na svojevrsnom pecivu koje je sama ispekla (Slika 13):

Pa hleb, ja to pogača zovem. To napravim, al to bude onako sve da odvajša. Mislim... pogača, kad ja napravim. E onda pravim, od tog testa uvek ostavim si malo pa sam onda onako napravila kao prst tako debljine pa sam plela. Nije

Slika 13. Farbano jaje čuvarkuća na pecivu i u posudici te farbana jaja u košari. Pripremila Anica Blažić u Hrtkovcima. Snimila Petra Benčec 2018. godine.

kao pletenica nego uvijeno onako. (...) To sam ovila, napravila kružić. (...) I onda to tako ispečem i onda stavim u sredinu jaje, čuvarkuću.

Vesna Vuičić iz Hrtkovaca spominje i zaštitnu ulogu čuvarkuće: ... kao štiti kad je grad ili tuča i onda treba izneti na dvorište i onda neće.

Marko Mijić iz Zemuna spominje jedan zanimljiv običaj s jajetom koje se ostavlja do sljedećega Uskrsa: *Onda se jedno jaje ostavlja na stranu do sljedećeg Uskrsa, do sledećeg Uskrsa i onda kad dođe Uskrs to se jaje bacalo preko kuće, zbog čega to ja nemam pojma.*

Velika subota

Na Veliku subotu obavljaju se pripreme za Uskrs. Što se tiče priprema vezanih za sam blagdan Uskrsa, na Veliku se subotu spremaju uskrsni kolač i jelo koje se nosi na blagoslov. Uskrsni kolač *milikbrot* (od njemačkog: Milchbrot) od kiselog tijesta s jajima pravi se u Petrovaradinu, Srijemskoj Mitrovici i u Zemunu. Marko Mijić iz Rume prisjeća se kako su se za Uskrs radili standardni domaći kolači, i to posebice oni koji se peku na kukuruzovini, kao i *šprickrofne* te opisuje njihovu pripremu:

Standardno budu kolači naši domaći, pošto više nema kukurozovine, od kukuruza, nekad kad smo bili deca za Uskrs, poseku se ti vrhovi, mati umesi testo i onda se namota, i složi se u tepsiju, metne se u šporet i to se ispeče i onda izvučeš tu kukurozovinu napolje i ako imaš malo pudinga pa se unutra metne da ih fljuješ i pospeš sa šećerom, onda nije bilo tog šećera, onda si imao onu mašinu što se mlelo kafu i tu se mleo i šećer, to pospeš i postoji jedan tako mali špric,

kao onaj kad se nekad pravila kobasica, e isti je na taj sistem samo što je manji i na kraju ima kao u obliku petokrake isečeno i onda kad ti prolaziš ona izade rebrasto, i onda to u rernu staviš, to su najbrži kolači, u vrelu mast ih ispečeš kao krofnu i to su bili naši kolači, sirotinjski... kolači na kukurozovini... ako imaš pudinga ili griza da napuniš... ali sada nema više kukurozovine, mi ode-mo u nedelju ujutro u štalu, to krava preko noći pojede i mi to pokupimo i sečeš te vrhove i metnemo to i jedemo i te špric krofne. To je najbrže. to je testo za krofne ali ide kroz taj špric.

Dovršavaju se svi poslovi u kući i dvorištu:

E sad, ja nisam, a sad moja snaja i ovi mlađi tako, ja sam na Veliku subotu i barila jaja posebno, šunku, kobasice, ove, jaja šarala, kolače spremala, ne sad oni još na Veliki petak to rade... tako se nekad radilo na Veliku subotu, onda čistiš sve da bi počistila i ulicu i dvorište i sve da namiriš stoku i sve da pospre-maš, da u nedelju ne moraš čistiti (...) Ja nisam nikad nedeljom čistila, subo-tom dobro očistim i navučem slamu i nisam onda morala. (Marija Dokoza, Golubinci)

Jasna Barbek iz Petrovaradina iznosi svoja iskustva i sjećanja:

Velika subota je već na neki način bila obilježena sa tim nekim veseljem sa tim nekim osećajem da dolazi taj baš praznik, da je Isus uskrsnuo ali sve je to tako već bilo, već su tu ljudi brali, nekad nisu kupovali cveće po pijacama, svako je imao svoje, pa se tu već to cveće bralo, pa su ljudi išli na groblje obavezno pred Uskrs se obavezno nosilo cveće na groblje, pa se to kuće doterale, već je to ranije bilo okrećeno, spremjeno, ali na Veliku subotu je to sve se počeo pripremati taj ručak, kuhala se šunka uglavnom u našim krajevima su se kuhale šunke, da li velike, male, cele, pola... to je bio na neki način obavezan deo tog našeg sveča-nog doručka na Uskrs.

Kao i na Veliki petak ne smiju se raditi poslovi u polju, kao što je spomenuto i u prethodnim poglavljima. Navečer se održava blagoslov vatre u svim lokalitetima. Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice opisuje taj običaj:

Znači uskrsna sveća, taj oganj, se zapali ispred crkve i bude blagoslov ognja i onda se sa tog ognja upali uskrsnja velika sveća koja u crkvi stoji celu godinu i onda se sa te sveće kako ulazi u crkvu tri put svećenik otpeva Svetlo Kristovo kad uđe u crkvu na vrata, Svetlo Kristovo, u sredini i kod oltara i sad čim uđe u crkvu, kad otpeva Svetlo Kristovo mi, zbor, odgovaramo Bogu hvala, zapale se prve sveće, sa te uskrsnje sveće, sa tog ognja uskrsnjeg... onda se ta sveća nosi kući to je ipak isto blagoslovljena sveća koja recimo se pali na Uskrsnji ručak na stolu, mada netko možda ponese kada se blagoslov jela ponese sveća da se blago-slovi i to može isto, ali mi tu sveću zapalimo, to je uskrsnja sveća.

Petar Marjanović pojašnjava: (...) bude mrak u crkvi i biskup unese svetlo Kristovo. Jasna Barbek iz Petrovaradina dodaje da se blagoslovljena svijeća nosi kući i čuva.

Crkva je u potpunom mraku, te se pjeva uskrsnoj svijeći. Slavi se Isusovo uskrsnuće, prestaje čuvanje Božjeg groba, a zvana ponovno počinju zvoniti u svim crkvama na ovom području:

Pa da ima za Veliku subotu, da, da, bude Velika subota svi ponese mo sveće i kad uđemo u crkvu bude mrak, ugasi se svjetla u crkvi i sve, i onda kao kad velečasni naglasi da je uskrsnuće ide procesija, svi pale sveće i ono svjetlo zasija i ona radost narod usklikne, Isus je uskrsnuo i peva se Uskrsnu Isus doista. Onda čuvari više ne čuvaju, onda narod ide ljubiti kao Isusov grob i ostavlja mislim neki dinar, šta ko može, ide svi redom ljube, klanjaju se i ljube, kleknju pored Isusova groba. (Katica Čačić, Golubinci)

Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice objašnjava: *Župnik sada, pošto imamo onaj Kip uskrsnuća, uđe u grob i iznese ga i stavi na oltar, uskrsnuo Isus, onda čuvari zatvore grob, sednu ispred tako da već počinje Uskrs.*

I u Kukujevcima se posebno svečano obilježava završetak čuvanja Božjeg groba, kako Šorgić opisuje da se: *podiglo Boga uvečer u 6 sati. To bi značilo Uskrsnuće i veliko slavlje. Tada bi ostala straža, dok bi se dizalo Boga, u porti iz svih pušaka ispalila po nekoliko plotuna u znak Uskrsnuća (2009, 73).*

U Nikincima se također pali mala vatra ispred crkve s koje se upali velika uskrsna svijeća (Slika 14). Kazivač Zlatko Begović opisuje taj obred:

Pa mi meštani zapalimo pa velečasni dođe i ovaj, moli se i taj sam čin, taj obred. Velika sveća se iznese i ima... podugo to traje i onda pali se velika sveća i od te velike sveće svi mi palimo i ulazimo u crkvu i nastavlja se misa.

Mirko Paulić ne zna koja je simbolika te svijeće koja se nosi kući, ali je pali za vrijeme ručka na Uskrs.

Vatra se pali u Zemunu, iako je malena: *To je simbolika bila, to je obaveza. (Mihovil Alil)*

I u Hrtkocima i Rumi vjernici također nose kući posvećene svijeće, a gdje će im u kući biti mjesto razlikuje se od slučaja do slučaja: *Kolko je ko vjeran i kolko ko misli*

Slika 14. Ostatci paljenja vatre na Veliku subotu ispred crkve sv. Antuna u Nikincima. Snimila Matea Šostarić 2018. godine.

da mu je to bitno, tako se ponaša (Bernardo Lanc). Anica Blažić iz Hrtkovaca ističe da njezina blagoslovljena svijeća stoji *tamo uglavnom di sve sveće tako stavim značajne.*

Običaj paljenja vatre zabilježen je i u Kukujevcima, gdje su *bogari* (čuvari Božjeg groba) na Veliku subotu:

u porti ložili vatru, a puk bi po završetku Svete mise tu žar nosio svojim kućama, kako bi unio mir i sreću u svoju obitelj, a ujedno to bi značilo svjetlost u obitelji čitavu godinu. (ibid.)

Obredom paljenja vatre i svijeća i unošenjem Svjetla Kristovog u crkvu obilježava se proslava Isusovog uskrsnuća, potom slijedi blagoslov hrane koji se nastavlja i u nedjelju na sam dan Uskrsa. Mihovil Alil napominje da se u Zemunu već u subotu navečer hrana nosi na blagoslov:

A subotom uveče posle Uskrsnuća se donese hrana, šunka, jaja, šta ja znam šta se spremi i onda se posveti. Nosi se hleb, šunka i jaja. U Banovcima je to bilo obavezno. A tko nije stigo, on je u nedjelju na Uskrs ujutro. Znam da je moj tata. Ustaneš rano ujutro i ideš. I onda jedva čekaš da dođe iz crkve da doručkuješ. I da se tucaš s jajima.

Na Veliku se subotu obavezno pripremaju i uskrsna gnijezda u iščekivanju Uskrsa u svim lokalitetima čega su se vrlo rado prisjetili svi kazivači: *To nam je bilo juh! Dok smo bili deca, saviti gnezda! Joj!* (Anica Blažić). Ističe se da to sva djeca prakticiraju od malih nogu, pa tako i njeni unuci:

Sad ja mojim unucima „Ajde, hoćete ić praviti gnezda? Ak ćete zec da vam donese, nemoj da ja moram praviti“ i onda oni svaku stepenicu. „Nemoj na polju“, reko, „ker će razneti“ (smijeh). Mi jesmo ono u bašticama, po čoškovima po... A sad: „Nemoj da ja razmišljam“, pa ker, otkud znam i tuđi kerovi dođu i tako. Kažem ja mom unuku, od ćerke, on je šesti razred sad, reko: „Nikola, šta ti je zec donio?“. „U kešu mi je donio“ (smijeh).

Ako su djeca premala, roditelji umjesto njih prave gnijezda. *Onda se napiše ime, ovo je od ovog, ovo od ovog, ovo od ovog, da zec ne bi se zbuiltinio* (smijeh). *Da se ne bi zbuiltinio, da bude siguran* (Anica Blažić). Gnijezda se prave od trave i cvijeća te se sakrivaju po dvorištu ili u vrtu, gdje ih na uskrsno jutro djeca traže. Odlazilo se i kod bliže rodbine kako bi i kod njih tražili gnijezda i poklone. U nekim slučajevima se ističe da djeca neće dobiti poklone ako ne naprave gnijezda. U gradskim se sredinama, kao u Petrovaradinu i Zemunu, gnijezda sakrivaju i u stanovima ili na balkonima. U gnijezda se stavljaju obavezno obojana jaja, a u novije se vrijeme i neki manji poklon poput čokolade, igračke, nove odjeće, knjige... Ivan Barat iz Srijemske Mitrovice naglašava da poklone u gnijezda uvijek donosi zec:

Kod nas je običaj da se prave se gnezda, znači po avliji kako mi to kažemo Sremci, po dvorištu, prave se po avliji gnezda, jedno, dva, tri i pošto mi imamo te baštice pune cveća pa negde bude nekog čak i ovoga možda neke trave pa se onda to, uglavnom su se gnezda pravila da se sakriju, da ne možeš ga vidjeti i onda se recimo u ta gnezda stavljalo jaje obavezno šareno i neki dar, za decu, to je za decu uglavnom se pravilo i onda kažeš detetu „tu sad negde zeka ne-

što ostavio “ još se i govorilo da oni već u subotu prave gnezda pa deca naprave gnezda. (Ivan Barat)

Prisjećajući se i anegdote iz svoga djetinjstva kada je tražio gnijezdo na uskršno jutro:

Možda sam imao, nisam još ni išao u školu, do 7 godina, 6, 7 godina odvedu mene kod tati-ne mame ujutro na Uskrs da dobim od zeka nešto i ja sad tražim po avliji gnezdo... Toga se uvijek setim kad je Uskrs, ja kažem, nisam ni 7 godina imao i ja sad po avliji tražim gnezdo, a oni gnezdo napravili usred žare, usred kopriva, i ja kad sam vidio gnezdo i koliko svega ima ja onako ruke uzmem, ja sam sve ruke izario a oni se smejali, mislim da bi ti sad dete poslao u koprive... a oni usred kopriva stavili, imala baka cveća i cveća, ali oni baš u koprive, eto šta su nekad stariji da im je bilo malo interesantnije da bi se smejali malo.

U Nikincima uskršna gnijezda pripremaju roditelji od grančica, trave ili žita, prema riječima Zlatka Begovića (Slika 15).

I sam je u svojem djetinjstvu kao poklon u gnijezdo dobivao slatkiše, što je i danas uobičajeno:

Pa čokoladni zeke, jaja, pokloni, tako. Ja kad sam bio mali, u moje vreme, to je velika razlika. Recimo, bilo je samo svileni bomboni, 505 s crtom, karamele, Zvečevo neke čokolade i Krašove i tako.(...) Obično to budu šarena jaja, čokolada, ovaj zeko je donio par haljinica i tako. Ima, al to gnijezdo uvek bude zečjih klikera puno, tako se mi šalimo s decom. Tu zeka spava, malo se odmori, tu jede i onda zeka dalje nastavlja da ide, da nosi poklone.

Nagađa zašto baš zec donosi poklone za djecu: *Zašto zec? Pa zec je uzet, huh, ne bi baš tačno znao zašto je baš zec. Ali ovaj, pričali smo tu pa kao zec je jako brz pa zeka to brzo razdeli, ali tačnih podataka nema zašto.* Također potvrđuje da se u Nikincima gnijezda u njegovoj mladosti nisu stavljala na vidljiva mjesta:

U dvorištima jaja, onako u cveće. (...) Mama je to nama uvek postavljala, onda smo mi išli tražiti. Nema tu, nema tu, nema ih, ne moš ih naći. Onda se tu neki naš džukac umeša i to iskopa i tako svašta bude.

Kazivači Mirko Paulić i Oliver Hodak spominju kako su oni svoja uskršna gnijezda izrađivali od trave: *Radili smo i kući i kod dede i babe gdje god. Gdje god možemo*

Slika 15. Ostatci uskršnog gnijezda pred ulazom u kuću Zlatka Begovića. Snimila Matea Šostarić 2018. godine.

dobiti darove (Mirko Paulić). Za razliku od Zlatka Begovića, Oliver Hodak kazuje da su gnijezda izrađivala djeca, a ne roditelji.

Uskrs

Najveći kršćanski blagdan Uskrs slavi se u krugu obitelji. Prema mnogim kazivačima ovo je najljepši i najsretniji blagdan u godini. Uskrs započinje nošenjem hrane na blagoslov jela rano ujutro u pojedinim lokalitetima, u Zemunu još u subotu kako je spomenuto u prethodnom poglavlju. Od hrane se uvijek nose:

Najvažnije, šarena jaja, barene kobasice, barena šunka, sir, ren, mladi luk, beli crni, obavezno mladi jer uskršnji, nešto za Uskrs datira, kako se to kaže, mladost, jel, onda je taj mladi luk, crni, beli, kolači, vino, pa ja ponesem i rakiju, malo pre jela rakijica, znači vino, rakija i taj uskršnji kruh koji se isto za doručak jest, to se samo jede za doručak blagoslovljeno jelo, može se i posle jesti ručak ili šta ja znam večera ali to je za doručak. (Ivan Barat, Srijemska Mitrovica)

Također se može nositi i hrana koja se blaguje za ručak:

Nekad smo nosili pravu domaću šunku koju više nemamo jel, bar mi nemamo, i ovaj, nosiš jaje, soli obavezno, beli lukac, crni lukac i danas šta ko ima, šta ko jede, jel tako. Moja baka je znala da ispohuje jagnjetinu, pa se jela jagnjetina, ja sam nosila samo malo al da se ne ohladi ovo drugo, pa nismo nosili sve, malo simbolično. (Nevenka Župančić, Petrovaradin)

Jasna Barbek iz Petrovaradina svjedoči o važnosti blagoslovljenog jela za nju osobno i njezinu obitelj:

Slika 16. Ceker za blagoslov jela prekriven svećanim vezenim prekrivačem obitelji Čaćić, Golubinci. Snimila Marija Rojko 2017. godine.

Mlečni kruh i to se obavezno u subotu peče i to je obavezno, to je kruh koji nosite u nedelju na svetenje, znači komad te suhe šunke, to i mnogi nose, prave, peku meso i nose meso a moja mama je pohala meso, i pohalo je ujutro rano ustaje u 3, 4 da ujutro pohuju meso i da nose tako vruće meso u crkvu na blagoslov, to više ja mislim da niko ne radi, ja još uvijek to radim zato što tako sam naučila tako da dok mogu ću raditi i nosimo mi to, ja isto imam jednu korpicu ali gledam da smo taj kruh bude ceo, u komadu, a sve ostalo mali komadići, običan kruh malo iseckam, pa malo šunke samo malo iseckam, pa tog mesa samo svakom pečnice pa onda mladi luk samo po jedan svakome pa rotkvice... I ja odem u crkvu i oni se tak dok se ja vratim iz crkve oni se svi moraju ustati i svi se obući svečano doterani i svi me čekaju ovde, i onda sveća normalno, molitva normalno, molimo se svi zajednički i doručkujemo i eto to je taj neki mene podseća jako na to i na miris te šunke i na miris tog mlečnog hleba i na miris te jagnjetine to celo, ja mislim cela kuća miriši na to i onda još bude tog cveća to je tako jedan trenutak baš za mene svečan.

Hrana se na blagoslov nosi u *cekerima* (korpama), prekrivena svečanim prekrivačima, salvetama ili krpama. Zlatko Begović iz Nikinaca naglašava da je tako bilo u njegovoj mladosti:

Mnogi su se običaji, koji su nekad bili u moje vreme izgubili, na žalost izgubili. (...) Ili recimo, to je bio ceger s jednom ručkom, znači tu je bila šunka i tu su bila jaja, barene kobasice domaće i tako hren. (...) Obično je to nosila baka ili djed. Najstariji.

Marija Dokoza iz Golubinaca napominje da se na blagoslov nosi i sol, s posebnom svrhom (Slika 16): *Da, nosim čista jaja, s kobasicom, naribamo hrena, malo luka i soli poneseš, i onda kad pristaviš juhu, supu onda staviš tu sol u tu supu.*

Slika 17. Tanjur korišten za blagoslov jela povezan svečanom maramom obitelji Barbek, Petrovaradin. Snimila Marija Rojko 2017. godine.

U Petrovaradinu se hrana na blagoslov nosi u tanjurima koji se povezuju svećanim salvetama (Slika 17), no u novije se vrijeme također nosi u korpama. Jasna Barbek iznosi svoj primjer:

Ja sam imala uvek istu salvetu, moja mama je imala jednu salvetu sa kojom bi sve to nosila i to se tako vezalo na tanjir se stavilo, nije bila korpa, ovako tanjir i onda se veže ovako kao sa čvorom i tako se nosilo. (...) Sad imam jednu korpu i to isto tako vežem, evo vidiš, to je baš interesantno zato što su zeke u čvorovima, dva i dva, i sad imam jednu korpu gde to sve stavim i to vežem, odnesem u crkvu kad dođem razvežem i to je to, ali pazi to je sad već novije.

Tako se spremljena hrana nosi vrlo rano, obično oko sedam sati ujutro, a nose je pretežito mlađe žene. Ivan Kovačić iz Srijemske Mitrovice svjedoči kako se to radilo u vrijeme djetinjstva njegovoga oca:

A ovo je bilo, pričao je kad je on bio dete, tamo par seljačkih kuća nas Šokaca je bilo da ko po blagoslovu jela tko dođe prvi u ulicu dobija dinar, to je bila motivacija da deca ne odu kojekuda nego da što pre dođu kući. Sede ljudi na ulici i ko dođe prvi dobije dinar, to se sećam da je on pričo bilo je tamo par kuća poljoprivrednika.

Specifično je za Srijemsku Mitrovicu nošenje hrane na blagoslov na kalvariju: *Sad se nosi, mi imamo kalvariju lepu u Mitrovici, sad se nosi na kalvariju, e sad, ja kolko znam kalvarija je bila porušena do osamdesete, malo preko 1980. i onda kad se to obnovilo, kalvarija, kapela kad je ozidana ponovo i te postaje sve kad je obnovljeno, počeli su svećenici da bude na kalvariji blagoslov.* (Ivan Barat)

U Nikincima su razlikuju prakse od obitelji do obitelji. Zlatko Begović se sjeća da je on u svojoj mladosti nosio hranu na blagoslov ili ujutro na Uskrs ili na Veliku subotu uvečer, dok obitelj Kate Šnajder nosi jelo na blagoslov i danas ujutro na sam dan Uskrsa. Mirko Paulić, Oliver Hodak i Jelica Petrović se ne sjećaju da su ikad nosili hranu na blagoslov, a ne nosi se niti danas u njihovim obiteljima.

Ne postoji poseban naziv za hranu ni vjerovanja vezana uz blagoslovljenu hranu. Ipak se pazi da se ostatci ove blagoslovljene hrane ne bacaju. Stoga se i nosi tek onoliko koliko će se pojesti za doručak, a ostatci hrane i mrvice bacali su se domaćim životinjama, dok se ljuške od jaja zdrobe i pospu po sadnicama u vrtu, jer kako Katica Čaćić iz Golubinaca napominje *onda neće ni crv, ni golubovi ni ništa na useve... te se ljuške po bašti pospu i to je neka tradicija da se te ljuške čuvaju i da se to pospe tako.*

Na dan Uskrsa u Kukujevcima se na jutarnju misu donosilo *svetenje* (korpe s jelom) na posvetu koje će se blagovati u obiteljima tijekom Uskrsa:

Svetenjske korpe ili cegeri su bili ispleteni od bilog vrbovog šiblja, a sadržaj u njima bio je po običaju sličan jedan drugom. Obično je to bio Uskrsni kruh ukrašen pletenicom i nekim drugim ukrasima kao ružama, klasjem pšenice i dr. Ostalo su bila jaja, kobasice, kuhani svinjski jezici, možda ponegdje i šunka, bren, sol i kolači. Korpe su bile pokriveno ukrašenim vezanim peškirom. Korpu bi nosile obično dve osobe. (Šorgić 2009, 74)

Nakon doručka odlazi se na uskrсну misu, na kojoj se čestita svim prijateljima i poznanicima i pjevaju se svečane uskršne pjesme. Također se na Uskrs na misu obavezno mora odjenuti neki novi komad odjeće, što je istaknuto u Srijemskoj Mitrovici:

Pre je bio običaj da na Uskrs kad ideš na uskršnju misu da moraš nešto na sebe obući novo, tako da su se za Uskrs obavezno svi ponavljali, to je važno, jer nije se imalo baš novaca da se kupuje previše odjeće, to je što se tiče odjeće ali za Uskrs žena novu maramu, muškarcu čarape nove detetu nove čarape, bilo šta da prvi put obuče na sebe i ja sam morao da obujem nove čarape ili da ne kažem gaćice ili bilo šta tako je i moje dete odraslo tako isto, još se to kod nas onda govorilo kaže „Da te ne vija magarac oko crkve!“, tako se pričalo da moraš obući nešto novo, svašta su ljudi izmišljali, ali znači za Uskrs žene su stvarno na to pazile, to pamtim i da je moja baka, mi kažemo u Sremu majka, kupi nam i kažem čarape, „Evo da obujete u crkvu da kao nešto novo imate.“ Na to se pazilo. (Ivan Barat)

Prema J. Šorgiću:

U Kukujevcima su se držale tri mise, jutarnja rana misa, velika sveta misa bila bi u 10:30 sati, tj. svečana misa koja se izvodila na latinskom jeziku, jer su se u to vrijeme i govorile mise na latinskom i večernja misa. (2009, 75)

Uskrсни ručak se ne razlikuje od standardnog nedjeljnog ručka, a stol se ukrašava izrazito svečano, s posebnim, najsvetanim stolnjacima, proljetnim cvijećem i posvećenom uskršnom svijećom koja se na kraju blagovanja zalije vinom kako bi se ugasila, što je posebnost u Srijemskoj Mitrovici. Već pomalo nestaje običaj, kako napominje kazivač Petar Marjanović iz Srijemske Mitrovice, gledanja u kojem smjeru će krenuti dim ugasle svijeće koji pretkazuje tko će prvi u obitelji umrijeti.

Zlatko Begović opisuje uskrсни ručak njegove obitelji u Nikincima:

Pa ne (posebna hrana), eto kažem, to je supica s rezancima ili s flekicama, kako ko voli, ili tarana i ovaj kupus salata, ima zelena salata. Neko pilence peče, kuhano meso od pileta, domaći sos od paradajza, neko pravi beli mirođija (bijeli kopar), kako ga zovu. Šunka ta. Ja sam ove godine imamo Hrtkovci tu, ima velika pečenjara, pa sam ja svojoj supruzi, jelo joj se pečenje, kupio kilu i po i imali smo pečenje.

Ostatak se Uskrsa provodi u ugodnom druženju s obitelji, traženju poklona u gnijezdima, posjetima i čestitanju Uskrsa rodbini i prijateljima.

Zoran Benčić iz Rume napominje:

Bilo je redovito, znači da idu deca, deca da se organizuju i da se ide čestitati Uskrs i za decu moraš imati dovoljno jaja i slatkiša za počastit. Znači, što kroz ovaj, sitna deca kroz familiju da prođu, da čestitaju familiji, ali i komšiluku, znači, svima koji slave.

Miroslav Galar se prisjeća i dodaje:

(...) deca ko deca, onda ti komšije dele jaja, to je dečja radost, dečji praznik, kolko se ja to sećam, idu deca po komšiluku, čestita se pa dobiš jaje, korpu smo nosili, dobili jaja, pojede se jedno dva i posle ne možeš, onda smo ih donosili

kući. Deca su išla po ulici, idu se jedan kod drugih, dobe se ta jaja, čestita se, to je za nas decu bio praznik.

Učestala je i praksa darivanja jaja gostima, rodbini, svećeniku i ministrantima, te razmjena jaja u crkvi na Uskrs i Uskrsni ponedjeljak:

I onda ko god dođe delimo jaja, u goste ili kad netko dođe da čestita ili nosimo u crkvu pa se menjamo, ti meni jaje, ja tebi čestitam, ti daš svoje, on dobi od tebe i tako i to u krug, i sada smo tako u crkvi bude, ja ponesem dva, tri jaja, pa čestitam, ona meni, ja njoj i onda se menjamo se. (Evica Španović, Srijemska Mitrovica)

Mirko Paulić iz Nikinaca također svjedoči:

(...) obično je to kad čestitamo jedan drugome onda poklonimo jaje, tako među prijateljima ali u crkvi poslije mise. Ja na primer, deca koja prođu na ulici ili se tu igraju na ulici, izađem i darujem im jaje, kolača i tako, počastim ih.

Pojedini kazivači nose jaja na grobove drugi dan Uskrsa uz cvijeće i svijeće, posebno u Srijemskoj Mitrovici.

Kao zabava uobičajeno je i tucanje jajima, kod kojeg pobjednik, osoba koja slupa jaje protivnika, mora uzeti jaje gubitnika. U Zemunu se to prakticira i u crkvi i kod kuće. *Mi sami se tucamo ili u crkvi ljudi ponesu jaja pa se tucaju...* (Mihovil Alil). Aleksandra Ignjatić dodaje: *Sad više nije, nego kod kuće prije ručka ko ima dece. Zlatko Begović iz Nikinaca, kazuje, a potvrđuje i Mirko Paulić: ... posle mise bio je takmičenje u tucanju jaja. To je vlač. Ivica tako uveo. To je jedan način privlačenja mladih.* Marko Mijić iz Rume spominje praksu varanja drvenim jajetom ili jajetom od morke, zvanom *bibica*: *... pa kad obariš od bibice jaja i ofarbaš onda sva jaja ti razbijuš i budeš šampion u razbijanju jaja, to od morke je najtvrde jaje, i to onda ili je od bibice ili drveno.* Miroslav Galar dodaje: *Kad smo odrasli onda smo tu malu decu varali, ko što su i nas, podmetneš prst.* Podmetanje drvenog jajeta potvrđeno je i u Nikincima (Marija Štimac), a jajeta od morke u Hrtkocima (Vesna Vuičić).

I danas je prisutno međusobno darivanje te tucanje šarenim jajima. No u tome uglavnom sudjeluju djeca: *Samo da odabere jaje iz korpe i slatkiš. Obavezno slatkiš. To je oduvek. To se sećam i sam kako sam išao (Zoran Benčić). Deca tucaju se. Čiji je najveći, najbolje jaje koje ostane čitavo, on dobije nagradu onda još neku, ističe Anica Blažić te dodaje: Uvek nešto ono priprelim. Mada ono podeli velečasni svoj deci čokolade i jaja. E ali zato je to još nešto posebno uvek, neku nagradu.*

Uskrsni ponedjeljak (Vodeni ponedjeljak) i Uskrsni utorak

Drugi dan Uskrsa odlazi se na misu, posjećuju se prijatelji i rodbina, obilaze se grobovi u svim lokalitetima. Kazivači u Nikincima nemaju praksu posjećivanja grobova na Uskrsni ponedjeljak ni na Mali Uskrs. Iznimka je Zlatko Begović koji odlazi u posjet grobu svog sina na Uskrs. Kazivač Oliver Hodak posebno je istaknuo da posjet grobovima: *nije na Uskrsni ponedjeljak svakako.*

U Petrovaradinu se spominje običaj *polivača*, odlaska u polivanje, dok se u ostalim lokalitetima na taj dan odlazi u posjet preostaloj rodbini kako bi se čestitalo i darivalo uskrsnjim jajima. U spomenuto polivanje dolaze mladi, neoženjeni muškarci u dogovoru s djevojkama u ophode kućama koje su ih pozvale i koje su ih voljne ugostiti. U ophode se prije odlazilo u zaprežnim kolima, a danas se odlazi autima. Prati ih glazba, pjesma i veselje. Pri dolasku u neku kuću ugošćeni su jelom i pićem, poklanja im se po jedno ukrašeno jaje koja blaguju kada stignu do zadnje kuće, a domaćica ih kiti cvijećem. Oni tako simbolično polivaju djevojku parfemima ili vodom:

Išlo nas je troje, četvero u zaprežnim kolima sa harmonikašima, napisali smo adrese pa smo išli kod ovog, onog i gdje god smo došli polivali smo, to možda sad i nije bilo ukusno, bilo je sa parfemima, ali smo sad u novije vreme sa sodama polivali, nosili sode, a nekad se to polivalo sa kantom vode, devojke su recimo ako se dolazi u tu kuću da se poliva one su kantu vode spremile pa su bile zaliveno malo, evo to je tako bilo malo, e u toj kući smo bili okićeni, da li sa zumbulima ili lalama i šta je već u to vreme od cveta bilo i onda smo otišli u drugu kuću, bili počašćeni, da popijemo, moglo se pojesti... Imamo veliku korpu, tako plitku fino, ukrašenu, dole je trava, ukrašena sa cvećem i onda tu domaćin stavlja, trebalo bi kolko polivača tolko dobijemo jaja, mi tražimo samo jedno jer ako idemo na 20 mesta to je već 20 jaja a recimo puta 5 to bi bilo strašno, ima tu dosta, jedno jaje se stavi i onda kod koga završavamo zadnje onda ta jaja ili ostavimo njemu ili pojedemo uz šunku. (Petar Barbek)

Nevenka Župančić dodaje:

Pa nekad su sa kolonskom vodom, onda su posle iz kojih razloga ne znam s onim sifon sodama da se, to su te prosto okupali, ja znam kad je to već jutro ja obučem onu školsku uniformu i čekam da me poliju pa da to skinem jer bit ću okupana.

Ovaj se ponedjeljak nazivao i *Vodenim ponedjeljkom* ili muškim danom, a u sjećanju kazivača Petra Barbeka ostalo je i sjećanje kako su trećeg dana i djevojke išle u *polivače*, da se to nazivalo ženskim danom, no on nije prisustvovao takvom događaju. Ovaj običaj i dalje živi u Petrovaradinu i danas ga prakticiraju mladići ovog kraja.

U utorak trećeg dana Uskrsa odlazi se na groblje gdje se drži misa, nose se jaja, cvijeće i svijeće na grobove. Taj dan se može početi s poljodjelskim radovima, ponovno se održavaju zabave i vjenčanja.

Bela nedjelja ili Mali Uskrs

Tjedan dana nakon blagdana Uskrsa jest *Bela nedjelja* ili *Mladi Uskrs*. Anica Blažić se sjeća: *U belo smo se oblačili deca ono... al deca, kad sam ja bila, onda baš na Belu nedelju* te su tako odjeveni odlazili na svetu misu. Danas se u Hrtkovcima na taj dan održava redovna misa. U Rumi je pak organizirana svečana koncelebrirana misa.

Mihovil Alil iz Zemuna posjećuje grobove mrtvih i nosi jaja na *Belu nedjelju* ili *Mali Uskrs*. Prisjeća se i običaja tjedan dana nakon Uskrsa: *Pa Mali Uskrs. Isto ide u crkvu i isto se farbaju jaja, znaš malo za decu. Za Mali Uskrs se pofarba i nosi na groblje popodne.*

Drugi kazivači to nisu potvrdili.

I Marija Begović iz Nikinaca spominje obilježavanje *Malog Uskrsa*:

Katolici su sad proslavili svoj Uskrs, ova nedjelja koja dolazi je pravoslavni Uskrs i njega smo obilježavali kao Mali Uskrs. Isto se mala šunka barila i isto se obilježavalo kao i naš samo u manjoj meri.

Ovakav običaj proslave *Malog Uskrsa* zabilježen je i u Hrtkovicima, a prisjeća ga se kazivačica Anica Blažić: *E obično, ja se sećam moja mama je uvijek jaja ponovno farbala, ova se potroše, i onda je prakticalovala da ofarba na Bijelu nedjelju, u lukovini, na Mali Uskrs.*

Zaključak

Uskrs je najveći blagdan kršćanstva za koji se vezuju mnoge običajno-obredne prakse u narodu, kao i brojne pobožnosti. Terensko istraživanje provedeno je nekoliko puta od travnja 2017. do veljače 2019. godine. U razgovoru s kazivačima utvrđeni su karakteristični običaji uskrsnog razdoblja, a sve ih povezuje osjećaj skromnosti i pobožnosti u razdoblju korizme i Velikog tjedna, koje se mijenja u osjećaje velike radosti, druženja i svečanosti na samu uskrsnu nedjelju. Analizom podataka o običajima prikupljenih na spomenutim terenskim istraživanjima u Srijemu ističu se brojni običaji koji su se i dalje održali u svakodnevnom i religijskom životu zajednice.

Uskrsno razdoblje započinje Pepelnicom ili Čistom sredom kada se održava strogi post te se odlazi na misu na pepeljenje čiji se pepeo dobiva od zapaljenih grančica cica maca koje su bile blagoslovljene prethodne godine. Čišćenje posuda na taj dan ostalo je u sjećanju tek pojedinih kazivača u svim lokalitetima. Razdoblje korizme karakteriziraju učestaliji odlasci u crkvi i na križni put, te općenitija pobožnost. Iako se zabranjuju bilo kakve vrste zabava i igranki, u Golubincima su se mladi družili gotovo svaku večer. Ispred kuća se pale vatre na ulicama, igraju se igre, *kokaju* kokice i pjevaju korizmene pjesme, no uvijek bez glazbe. Nedjelju prije Uskrsa, Cvjetnicu ili Cvjetnu nedjelju karakterizira svečani odlazak u crkvu, procesija i blagoslov mlade vrbe ive, poznate kao *cica maca*. Blagoslovljene grančice nose se u domove i stavljaju na vidljivo mjesto gdje se čuvaju sve do iduće Cvjetnice. Grančice se čuvaju kako bi donijele mir u kuću i štatile ju od svih nepogoda. Umivanje u laticama cvijeća, poglavito ljubičicama, zabilježeno je u Srijemskoj Mitrovici, Hrtkovicima, Nikincima, Rumi i Zemunu, a mlade su djevojke umivale lice ujutro kako bi se očuvala njihova ljepota. Kićenje kapije odnosno bunara potvrđuju samo pojedini kazivači u Hrtkovicima i Nikincima.

Nakon Cvjetne nedjelje od velike je važnosti u životu svakog vjernika i Uskrsno ili Sveto trodnevlje – Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota. Ovi dani su u znaku posljednjih priprema za Uskrs, a na same dane Velikog četvrtka i Velikog petka u polju i sa zemljom se nije smjelo raditi ništa jer se vjerovalo kako je Isusovo tijelo položeno u zemlju, a rad na zemlji bilo bi iskazivanje nepoštovanja. Samo se pojedini kazivači prisjećaju lupanja šarenim šibama po klupama u crkvi u danima Velikog tjedna. Veliki četvrtak karakterizira pranje nogu u župnim crkvama, vezivanje zvona

koja zamjenjuju drvena *klepetala* ili *klepetuše*, a u Petrovaradinu i Zemunu ovaj je dan poznat i kao Zeleni četvrtak, dan kada se obavezno kuha nešto zeleno poput špinata, kupusa ili zelja. U Petrovaradinu je na taj dan zabilježeno i kockanje muškaraca ispred crkve kao spomen bacanja kocke za Isusovo odijelo. Na Veliki petak je, kao i na Čistu srijedu, strogi i zapovijedan post te se najčešće jede riba, *krompir salata*, *paradajz čorba s trgančićima* bez jaja i kokice između ostalog. U župnim se crkvama održava i veliki križni put, bojuju se jaja, ponegdje i na Veliku subotu, kada se sprema kuća za dolazak blagdana. Prvo crveno obojano jaje u nekim se lokalitetima i samo kod pojedinih obitelji u Golubincima, Petrovaradinu, Hrtkovicima i Zemunu čuva tijekom cijele godine kao *čuvarkuća*. Od Velikog petka organizira se čuvanje Božjeg ili Isusovog groba sve do samog uskrsnuća na Veliku subotu, koje se slavi u svim župnim crkvama. Blagoslivlja se vatra, pjeva se uskrsnoj svijeci i odvezuju se zvona kao znak velike slave Isusova Uskrsnuća. Djeca pripremaju i gnijezda od trave kako bi im zeko ostavio darove koje će ujutro na dan Uskrsa tražiti u dvorištu. Na večernju misu u Veliku subotu ili u rano ujutro na dan Uskrsa nosi se i hrana na blagoslov u korpama, *cekerima* prekrivenim svećanim prekrivačima ili na tanjurima povezanim svećanim salvetama. Od hrane se uvijek nose šarena jaja, barene kobasice, barena šunka, sir, hren, mladi luk. Ta se hrana blaguje za doručak ali i kroz ostatak dana, ponekad i uz ruĉak.

Nakon uskrsne mise i svećanog nedjeljnog ruĉka ostatak se uskrsnog blagdana provodi uz ugodno druženje s obitelji i prijateljima. Dan poslije Uskrsa, Uskrсни ponedjeljak, obilježen je daljnjim druženjem i posjetom prijateljima i rodbini, no u Petrovaradinu se spominje i obiĉaj *polivaĉa*, odlaska u polivanje gdje mladi, neoženjeni muškarci dolaze u kuće djevojaka, polivaju ih vodom, a one ih zauzvrat daruju. Tjedan dana nakon Uskrsa slavi se i *Bela nedjelja* ili *Mladi Uskrs*, a time i završavaju obiĉaji vezani uz blagdan Uskrsa. Može se primijetiti izrazito bogatstvo i raznolikost uskrsnih obiĉaja koji se i dalje prakticiraju u obiteljima Srijema, ali i onih koji su ostali tek u sjećanjima kazivaĉa, a kojih se oni s velikom radošću i veseljem prisjećaju. Nekih od tih obiĉaja, poput šibanja šarenim prutovima po klupama u crkvi, igranje korizmenih igara i ljuljanja, koji su karakteristiĉni za područje zapadnog Srijema, prisjećaju se još samo pojedini kazivaĉi.

Popis kazivaĉa:

Srijemska Mitrovica:

Ivan Barat, r. 1960.

Ivan Kovaĉić, r. 1941.

Petar Marjanović, r. 1939. u Srijemskoj Mitrovici, živi u Petrovaradinu

Evica Španović, r. 1947. u Vukovaru

Golubinci:

Katica Ćaĉić, r. 1939.

Marija Dokoza, r. 1937.

Verica Pavelić, r. 1930.

Nikola Radnić, r. 1940.
Ivan Žarković 'Čvarak', r. 1935.

Petrovaradin:

Jasna Barbek, r. 1944.
Petar Barbek, r. 1941.
Ljerka Deman, r. 1942.
Nevenka Župančić, r. 1937.

Ruma:

Zoran Benčić, r. 1959.
Miroslav Galar, r. 1959.
Josip Jurca, r. 1950.
Dinka Lakaj, r. 1940.
Bernardo Lanc, r. 1955.
Marko Mijić, r. 1949.

Hrtkovci:

Anica Blažić, r. 1955.
Perica Kovačević, r. 1959.
Jelena Kalac, r. 1939.
Marija Molnar, r. 1952.
Kata Pal, r. 1945.
Vesna Vuičić, r. 1973.

Nikinci:

Marija Begović, r. 1984 u Platičevu
Zlatko Begović, r. 1955.
Oliver Hodak, r. 1974.
Mirko Paulić, r. 1974.
Jelica Sabljak, r. 1958.
Kata Šnajder, r. 1933.
Marija Štimac, r. 1951.

Zemun:

Mihovil Alil, r. 1941. u Novim Banovcima
Aleksandra Ignjatić, r. 1944.
Nedeljka Momčilović, r. 1948.
Ivka Nađ, r. 1952.
Renata Nađ, r. 1975.
Olga Šujica, r. 1939.
Bojan Vidas, r. 1961.
Marija Vidas, r. 1931.

Literatura i izvori:

- Āernelić, Milana. 1998. Kroz godinu dana srijemskih obiĉaja vukovarskog kraja. *Etnološka tribina* 21:129-140.
- Grbić, Jadranka. 1992. Narodni obiĉaji i vjerovanja u Iloku i ostalim naseljima. *Narodna umjetnost*, 29:275-295.
- Mladi istraŹivaĉi. 1979. *Etnografska graĊa: Godišnji obiĉaji*. Nova zbirka 143f. Zagreb: Arhiv HAZU Odsjeka za etnologiju.
- Šorgić. Josip. 2009. *Kukujevci, ugašena ognjišta*. Osijek.

Summary

Easter traditions of the Croats from Srijem

Field research was carried out from the spring of 2017 until the spring of 2019 on the territory of Srijem, more precisely in towns and villages of Srijemska Mitrovica, Golubinci, Petrovaradin, Hrtkovci, Nikinci, Ruma and Zemun. The research gives an overview of the Eastern traditions of the Croats from Srijem in the mentioned area. The period covered involves Ash Wednesday, Lent, Palm Sunday, the Holy Week, the Easter itself, and the days celebrated after the Easter Sunday.

Key words: Easter, customs, Croats, Srijem